

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΒΛΙΑ ΤΣΕΛΕΜΠΗ¹

*Μετάφρασις καὶ ἔλεγχος τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ»
(σεριαχαιναμέ) τοῦ Τούρκου περιηγητοῦ μετὰ παρατηρήσεων.*

Ἐπαινος² τῆς πόλεως Βασιλάκ (Vachlak).

Ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τῆς διοικήσεως Καβάλλας, εἶναι μικρὰ συμπαθῆς πολίχνη ἑξαρωτόμενη ἐκ τῆς πόλεως Μπερεκετλή³ ἐντὸς εὐθείας κοι-

¹ Συνεχίζοντες τὴν εἰς τὸν περυσινὸν τόμον τῆς «Ἐπετηρίδος τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» (σελ. 486-514) δημοσιευθεῖσαν κριτικὴν ἀνάλυσιν καὶ ἐν τοῖς πλείστοις ἀπολεξεί μεταφρασίαι τῶν περὶ Μακεδονίας κεφαλαίων τοῦ «Ὀδοιπορικοῦ» τοῦ Ἐβλιᾶ Τσελεμπή, δίδομεν ἤδη τὴν συνέχειαν τούτων κατὰ πιστὴν μετάφρασιν τοῦ τουρκικοῦ κειμένου, μετὰ παρατηρήσεων εἰς σημειώσεις. Προηγουμένως ὅμως ὀφείλομεν μίαν ἐπεξήγησιν εἰς τὰ περὶ Σεντερκισί, Σεντέρ-καπισί ἢ Σεντερκαψί (βλ. «Ἐπετηρίς τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» Τόμ. ΙΔ', σελ. 498). Δηρωτώμεθα τότε καὶ ἠρωτώμεν τοὺς ἐκ τῶν ἡμετέρων εἰδικούς, ποία εἶναι ἢ κατὰ τὸν Ἐβλιᾶ σπουδαία αὕτη πόλις, ἣ ἔχουσα καὶ νομισματοκοπεῖον, ἐκλιπούσα δὲ σήμερον καθ' ὀλοκληρίαν. Ὁ Ἐβλιᾶ παρήγε τὸ ὄνομα αὐτῆς ἐκ τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου Σεντερκαψί (!), ὅστις ἀνεκάλυψε δῆθεν τὰ οὐχὶ μακρὰν αὐτῆς κείμενα ἀργυρορυχεῖα.

Ὡς ἠδυνήθημεν ἤδη νὰ διαπιστώσωμεν κατόπιν σχετικῆς ἐρεύνης, πρόκειται περὶ τοῦ χωρίου «Σιδηροκαύσιον» ἢ «Σιδηρόκαψα» ἢ «Σιδηρόκαυσα» κειμένου ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ. Τὸ χωρίον τοῦτο σχετίζεται στενῶς πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἁγίου Ὁρους. Παρ' αὐτὸ ἱδρῶσεν Ἰωάννης ὁ Κολοσσός κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα τὴν ὁμώνυμον μονήν. Ἡ ὕψις τοῦ χωρίου τούτου ἐλησημονήθη, ὡς φαίνεται, τόσον, ὥστε ὁ κ. Ἀθ. Σ. Παλαμῆδης, ὅστις διῆλθε τὸν βίον του ἐν τῇ Χαλκιδικῇ, γράφων περὶ τῶν χρυσορυχείων, ἀργυρορυχείων κλπ. τῆς Χαλκιδικῆς νὰ λέγῃ ἐν τῇ ἐφημερίδι «Ἐστία» ὅτι δὲν ἤκουσε ποτέ τι περὶ Σιδηροκαύσης. Δὲν εἶναι ἀπίθανον νὰ περισυνέλεξεν ὁ Ἐβλιᾶ παλαιὰς φήμας περὶ τῆς μυστηριώδους ταύτης πόλεως καὶ νὰ ἔγραψε περὶ αὐτῆς ὡς ἂν τὴν εἶδεν ὑπάρχουσαν. Θὰ ἦτο καὶ τοῦτο μία ἀκόμη τερατολογία του.

² Ἡ λέξις «ἔπαινος» (sitaish) εἶναι ἐνταῦθα εἶδος κοσμητικοῦ ἐπιθέτου, τόπον ἐπέχοντος τῆς λέξεως «περιγραφή».

³ Ὁ ἐκδότης λέγει ὅτι ὑπάρχει εἰς ἄλλο χειρόγραφον γραφὴ «Περεκιλή» (;).

λάδος με δέκα πέντε μικρά χάνια κεραμοσκεπῆ καὶ σχιστολίθοσκεπῆ, 15 πρατήρια, 1 λουτρῶνα καὶ 200 ἐν ὄλῳ κεραμοσκεπεῖς οἰκίας ἐν καλῇ καταστάσει με ἀμπέλους καὶ κήπους.

Ἐκεῖθεν ὁδοιπορήσαντες ἐπὶ ἡμίσειαν ὄραν, προσεκλήθημεν ὑπὸ πλείστον ὄσων καλῶν φίλων εἰς τὰς ἐν τῇ πόλει Πραβίστα οἰκίας των.

Τὰ τῆς πόλεως Πραβίστας (Πραβίου).

Κεῖται εἰς τοὺς πρόποδας ὑψικαρήνου ὄρους, Δ. τῆς πόλεως τοῦ Ὁρφανοῦ καὶ Δ. τοῦ φρουρίου τῆς Καβάλλας, εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς κονακίου (ἦτοι σταθμοῦ) ἀπὸ τοῦ Ὁρφανοῦ καὶ τῆς Καβάλλας.

Εἶναι πόλις μικρά, περίξ δ' αὐτῆς ὑπάρχουν οἰκίαι τινὲς χρησιμεύουσαι ὡς ξενῶνες δι' ὁδοιπόρους. Ἀποτελεῖ δικαστικὴν περιφέρειαν ναίτη (ιεροδίκου) καὶ ὑποδιοίκησιν (βοεβοδαλικὴ τοῦ σαντζακίου (διοικήσεως) Καβάλλας. Ἔχει 300 ἐν συνόλῳ οἰκίας ἐν καλῇ καταστάσει, με στέγην ἐκ σχιστολίθου, με κήπους καὶ ἀμπέλους, πρὸς δὲ ἐν τζαμίον, ἕνα μικρὸν εὐκτήριον οἶκον (μεστζίτ)¹, τρία ἐν συνόλῳ μικρὰ χάνια, ἕνα λουτρῶνα καὶ ἑπαρκῆ μικρὰ πρατήρια. Ξενισθέντες ἐνταῦθα μίαν νύκτα καὶ ἐστιασθέντες πλουσίως μετέβημεν ἐντεῦθεν εἰς

τὴν πόλιν Ράχοβα².

ὅπου καὶ ἐπρογευματίσαμεν. Καὶ αὕτη εἶναι βοεβοδαλικὴ καὶ δικαστικὴ περιφέρεια ναίτη ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τοῦ σαντζακίου Καβάλλας.

Ἔχει 300 οἰκίας, ἐν τζαμίον, ἐν μεστζίτιον, ἕνα λουτρῶνα καὶ δύο χάνια. Ἡ πόλις αὕτη κεῖται δεξιόθεν τῆς πόλεως Πραβίστας. Δὲν κατελύσαμεν εἰς τὴν Ράχοβαν καὶ διήλθομεν αὐθημερὸν εἰς

τὸν σταθμὸν τοῦ Σιγιρ-Μπερεκετλή (Μικροῦ Μπερεκετλή).

Καὶ ἡ πόλις αὕτη εἶναι βοεβοδαλικὴ τοῦ Σαντζακίου Καβάλλας, ἀλλ' εἶναι ἄλλη ὑποδιοίκησις (καζάς). Δὲν εἶναι πόλις τόσον μεγάλη καὶ τόσον εὐποροῦσα, ἀλλ' ὡς ἡ παρὰ τὸν νομὸν Σιβάζ (Σεβαστείας πόλις Ντε-

¹ Ἡ λέξις «μεστζίτ», προφερομένη εἰς τινὰς ἀραβικὰς διαλέκτους (π. χ. ἐν Αἰγύπτῳ) καὶ μ α σ γ κ ί τ, παρελήφθη εἰς τὰ κείμενα τῶν ἡμετέρων βυζαντινῶν ἱστορικῶν ὡς «μασιγίδιον».

² Τὸ Σλαβικὸν τοῦτου τοπωνύμιον (ἐξ οὗ καὶ ἡ ἡμετέρα Ἀράχοβα) γράφει ὁ Ἐβλιᾶ «Ράχ-οβά», ὡς γὰ ἦτο τουρκικὸν σημαῖνον «πεδιάς τοῦ Ράχ».

ρεντέ¹ κεῖται ἐπὶ ὠραίας καὶ καταρρύτου πεδιάδος, καταφύτου ἐξ ἀμπελών. Οἱ κῆποι καὶ οἱ ἀμπελώνες τῆς κατέκλυσαν τὰ πέριξ. Ἐρείκια ὡς τὰ ἰδικά της δὲν ὑπάρχουν εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Εἶναι ἓν εἶδος μικρῶν κισθίων, ὠραίων, γλυκέων καὶ χωνευτικῶν κορομηλών, ὠραιότερον καὶ γλυκυτέρων ἀπὸ τὰ τῆς Περσίας, τῆς Βουχάρας, τοῦ Μαρτίν² καὶ τῆς Ντερεντέ. Ἐξ αὐτῶν παρασκευάζεται ἡδύποτον³, τὸ ὁποῖον δροσίζει καὶ ἀνανεώνει τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ μάλιστα εἰς ἕκ τῶν ἀρχαιοφυλάκων (κελαρτζή-μπαση) τοῦ ἐσωτερικοῦ τῶν ἀνακτόρων τῆς Ὀθωμανικῆς δυναστείας ἔρχεται ἐδῶ καὶ ξηραίνων πολλὰ φορτία κορομηλών μεταφέρει αὐτὰ διὰ τὸν Σουλτάνον. Εἰδικῶς δὲ ἔρχεται ἐδῶ κατ' ἔτος ὁ ἀγᾶς τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ταύτης εἶναι κηπουροί. Αἱ οἰκίαι των κεῖνται εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν ἢ μία ἀπὸ τῆς ἄλλης, οὕτως ὥστε κατοικοῦν ἐντὸς κήπων. Δὲν γνωρίζω ὅμως πόσαι εἶναι αἱ οἰκίαι, διότι δὲν εἶναι ἐκτισμένα ἐπὶ τῇ βάσει σχεδίου. Ὑπάρχουν ὅμως τζαμιά καὶ μεστζίτια, μικρὰ χάνια, εἰς λουτρῶν καὶ ἐπαρκῆς ἀριθμὸς πρᾶτηρίων. Ἐκεῖθεν πορευθέντες μίαν ὥραν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Δράμας ἐφθάσαμεν εἰς

τὸ φρούριον Φιλιμπετζικ (=Μικρὰ Φιλιππούπολις).

Καὶ τοῦτο κεῖται ἐντὸς τοῦ σαντζακίου Καβάλλας, ἐντὸς τοῦ δήμου (ναχιέ) Μπερεκετλή. Ἡ ἄλωσις αὐτοῦ ἐγένετο ἐν ἔτει Ἐγίρας... ὑπὸ τοῦ Γαζή Ἐβρενός⁴. Λέγεται ὅτι ἦτο καθέδρα τοῦ φιλοσόφου Φιλικός⁵ κατὰ τὴν θερινὴν περιόδον.

Τὸ φρούριον αὐτὸ εἶναι σήμερον μικρὸν, σχήματος στρογγύλου, μετῆχος χαμηλόν. Δὲν ὑπάρχει ἄλλο φρούριον μετὰ μάρμαρα τόσον λευκά, ὅσον τὰ τοῦ θόλου τοῦ ἐδῶ λουτρῶνος, πλὴν ἴσως τῶν μαρμάρων τῆς ἐν Συρίᾳ Μπααλμπέκ (Ἡλιουπόλεως), ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Μπααλμπέκ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τέχνη τοῦ ἀριστοτέχου μηχανικοῦ τοῦ φρουρίου τούτου τοῦ Φιλιμπετζικ δὲν ἀπαντᾶται εἰς ἄλλο φρούριον. Δὲν ὑπάρχουν ὅμως εἰς τὸ

¹ Εἶναι πιθανῶς τὰ Λάρανα (Ναρεντέ) τῆς Καραμανίας, σήμερον Καραμάν, ἔδρα τῆς ὁμωνύμου ὑποδιοικήσεως τοῦ νομοῦ Κόνια (Ἰκονίου).

² Πόλις τῆς Τουρκίας ἐν τῇ Ἄνω Μεσοποταμίᾳ εἰς ἀπόστασιν 81 χιλιομέτρων ΝΑ. τῆς Διαρβεκίρης (Ἀμίδης).

³ Τουρκιστὶ h o c h a b. Ἡ λέξις εἶναι περσικὴ, σύνθετος ἐκ τοῦ χ ὀ ς = γλυκὺς καὶ ἄ π = ὕδωρ (ἡδύποτον), τὸ κοινῶς λεγόμενον «χοσάφι».

⁴ Βλέπε περὶ τοῦ ἐξωμότου τούτου πολεμιστοῦ ἐν Ἐπετηρίδι τῆς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Τ. ΙΑ', σελ. 508.

⁵ Βλ. περὶ τούτου εἰς σελ. 508, Τ. ΙΑ', Ἐπετηρίδος Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν.

φρουρίον τοῦτο ἄνθρωποι, οὔτε τροφίμα δι' ἀνθρώπους. Καὶ ἡ κάτω, ἔξω τοῦ φρουρίου συνοικία (βαρός), δὲν εὐρίσκεται εἰς τόσον καλὴν κατάστασιν, Ἐμειναν μόνον ὅσον ἐν περίπου χωρίον, 70—80 οἰκίαι μὲ στέγην ἐκ σχιστολίθου. Ἄλλ' ἐκ τούτων πολλάι εἶναι μνημεῖα περίεργα, παράδοξα καὶ ἐνδιαφέροντα. Ὅλαι εἶναι ἐκ μαρμάρου μὲ φλέβας (σωμακί), τοιούτου, ὥστε ὁ βλέπων, μὰ τὸν θεόν, ἐξίσταται. Ἴσως τόσον ἀξιοθέατα εἶναι μόνον ἢ ἐν Ἀνατολῇ πόλις Ἀϊδιντζίκ¹, τὰ Μύλασα², τὰ ἐρείπια τῆς Ἐφέσου, τῆς Μπαλάτ³ καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ὄχθῶν τῆς λίμνης Βάν πόλεως Ἀχλάτ.

Κάτωθεν τῶν βράχων τοῦ ὄχρου τοῦτου τοῦ Φιλμπετζίκ ἀναβρῦουν ὕδατα διαυγῆ ὡς τὸ ἀθάνατο νερό, τὰ ὁποῖα τὸν Ἰούλιον εἶναι ψυχρὰ ὡς πάγος. Παντὸς εἶδους νεραὶ συρρέουν εἰς τὰς παντοειδεῖς μεγάλας δεξαμενάς, παραμένουν εἰς τὰς ὄχθας καὶ ἐξερχόμεναι κατόπιν κυκλοφοροῦν. (Παράδοξον παράδειγμα μιμῆσεως). Παρὰ τὰς μεγάλας ταύτας δεξαμενάς ὑπάρχει τετράπλευρος θόλος λουτρῶνος ἐξ ἑνὸς μονολίθου μαρμάρου. Εἰς παλαιούς χρόνους κάποιος παλαιστής ἐφορτώθη τὸν λίθον τοῦτον εἰς τοὺς ὄμους του καὶ μετέφερεν αὐτὸν ἐδῶ, ὅπου τὸν ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τῆς θυγατρὸς τοῦ διασήμου φιλοσόφου «Φιλίκου». Κάποιος δὲ γλύπτης ἐλάξευσε τὸν λίθον καὶ κατεσκεύασε τεχνητὸν θόλον. Εἶναι ἀξιοθέατος. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν σημερινὴν κατάστασιν του εἶναι ἀδύνατον νὰ μετακινήσουν αὐτὸν ἀπὸ τὴν θέσιν του δέκα χιλιάδες ἄνθρωποι ἠνωμένοι, ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας εἰς παλαιστῆς ἀνῆγειρον αὐτόν⁴. Διατηρεῖται ἀκόμη γεγραμμένον ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου αὐτοῦ θόλου μὲ ἑλληνικὰ γράμματα τὸ ὄνομα τῆς θυγατρὸς τοῦ φιλοσόφου Φιλίκου, ὡς καὶ τὸ τοῦ ἐπωμισθέντος τὸν λίθον παλαιστοῦ. Τὸ ὄνομα τοῦ παλαιστοῦ εἶναι «Ἀμλίκα» (ἢ «Ἀμελίκα»). Ὑπάρχουν εἰς τὸ μέρος τοῦτο χιλιάδες σαρκοφάγων (τάφων) ἐκ μονολίθου μαρμάρου, ὡς καὶ χιλιάδες ὑποδειγματικῶν μνημείων, τόσων ὥστε, ἂν ἀπαριθμήσωμεν τὸ «χαραμιστάν» (=τόπον ἐρειπίων) τοῦτο, θὰ ἦτο μεγάλη ἀπώλεια χρόνου.

Ἐκεῖθεν τραπέντες πρὸς Δ. μετέβημεν εἰς τὸ χωρίον «Μποϊράζ» (Καριεῖ-Μποϊράζ ἤτοι χωρίον τοῦ Βορρά)⁵. Εἶναι χωρίον βουλγαρικόν. Ἐκεῖθεν βαδίσαντες πάλιν πρὸς Δ. ἐφθάσαμεν εἰς

¹ Κομόπολις ἐπὶ τῆς χερσονήσου τῆς Κυζίκου παρὰ τὴν ἀρχαίαν Κύζικον. Ἐκεῖθεν ἐξεκίνησε τὸ σῶμα τῶν ὑπὸ τὸν Σουλεϊμάν πασά, υἱὸν τοῦ Σουλτάνου Ὁρχάν, Τούρκων, τὸ ὁποῖον νύκτωρ, ὑπὸ ἀβληχρὸν φῶς (ἀίντιντζικ) διεπεραιώθη διὰ τῆς Προποντίδος ἐξ Ἀσίας εἰς Εὐρώπην.

² Πόλις τῆς Καρίας.

³ Μικρὰ πόλις τῆς ὑποδιοικήσεως Σεβκὲ (Σωκίων), τοῦ νομοῦ Ἀϊδινίου.

⁴ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον προστίθενται αἱ λέξεις: «εἰς τοὺς ὄμους του καὶ τὸν μετέφερε».

⁵ Κατ' ἄλλην γραφὴν «Ποϊράν».

τὴν πόλιν-σταθμὸν Ντοζάτ (Δοξᾶτον), ἐπίγειον παραδείσον¹.

Εἶναι παραδείσιος πόλις ἐντὸς τοῦ καζᾶ τῆς Δράμας, εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Δράμας, κατάφυτος ἔξ ἁμπέλων, μὲ 300 οἰκίας, ἐν τζαμίον, ἐν μεστζίτιον, ἓνα λουτροῶνα, χάνια τινὰ καὶ μερικὰ πρατήρια. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι ὑπέροχον, τὰ δὲ κτίριά τῆς ὄραϊα. Εἶναι τόπος εὐφορος. Ἔδρα ναίτη (ιεροδίκου) καὶ βακουφικῆς ὑπηρεσίας. Ἐγὼ² δὲν εἶδον καθόλου τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλὰ μεταβαίνων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν, ὅτε μὲν πρὸς Β. ὅτε δὲ πρὸς Ν. πρὸς Α. ἢ πρὸς Δ., ἐτράπην πάλιν πρὸς Β., διελθὼν δὲ διὰ τοῦ χωρίου Τσατάλτζα ἔφθασα εἰς τὴν ὅ ὥρας ἀπὸ τῆς Καβάλλας ἀπέχουσαν

Δράμαν (Ντιράμα)

Εἶναι συμπαθῆς πολίχνη κειμένη ἐντὸς τοῦ Καζᾶ Δράμας, παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους³

Αἱ προσόψεις ὄλων τῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων τῆς εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὸν «κυμπλέ⁴» ἔχει 360 ἐν συνόλῳ κεραμοσκεπεῖς οἰκίας, τέσσαρα μιχράπ (εὐκτηρίους βωμούς). Τὸ τζαμίον τῆς διατηρεῖται καλῶς, ἔχει ἓνα μεδρσεῖ (ιεροδιδασκαλεῖον), μίαν σχολήν, ἓνα τεκκέν (μοναστήριον δερβισῶν), ἓνα λουτροῶνα, δύο χάνια. Πλεῖσται ὅσαι εἶναι αἱ ἄμπελοι καὶ οἱ κῆποι τῆς. Ἡ βαμβακοπαραγωγή τῆς εἶναι ἄφθονος, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ὑφαινουν ὑφασμα σκηνης. Ἐντεῦθεν ἀποστέλλεται τὸ σκηνόπανον εἰς ὀλόκληρον τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν. Τὸ κλίμα τῆς εἶναι λαμπρὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὁ ὠραιόκοσμός τῆς⁵ εἶναι πολὺς. Ἐκεῖθεν μετέβην εἰς:

τὴν κοιλάδα τῆς Δράμας, ἦτοι τὸ φρούριον τῆς Δράμας.

Εἶναι καὶ τοῦτο ἐν τῶν θερέτρων τοῦ Φιλίκου καὶ τοῦ Ἑλληνοῦ Ἀλεξάνδρου. Τοῦ ἐπιγείου τούτου παραδείσου τὸ ἑλληνικὸν ὄνομα εἶναι Δυ-

¹ Ὁ Ἑβλιᾶ γράφει «μπάγ-ἐρέμ». «Ἐρέμ» εἶναι τὸ ὄνομα θρυλικῶ κήπου ἐν Συρίᾳ ἢ Ἀραβίᾳ. Διὰ δὲ τοῦ «Μπάγ-ἐρέμ» ὑποδηλοῦσιν οἱ Τοῦρκοι ποιηταὶ τὸν ἐπίγειον παράδεισον.

² Ὁ Ἑβλιᾶ γράφει «ὁ πτωχός».

³ Τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους λείπει ἐκ τοῦ πρωτοτύπου.

⁴ «Κυμπλέ» λέγεται τὸ μέρος πρὸς τὸ ὅποσον στρέφονται οἱ Μουσουλμάνοι προσευχόμενοι, ὅπερ εἶναι ἡ ἱερά των πόλις Μέκκα, ἄρα πρὸς Ν.

⁵ Εἰς ἐν χειρόγραφον γράφεται «μαχμποῦπ» (γένους ἀρσενικοῦ), εἰς ἄλλο «μαχμουμε», (θηλυκοῦ).

ράμα (Ντυράμα). Έκυριεύθη ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων τὸ 787ον ἔτος τῆς Ἑγείρας (=1384)¹, κατὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Σουλτάνου Γαζῆ Μουράτ Α΄ τοῦ Χουδαβεντιγκιάρ² ὑπὸ τοῦ Γαζῆ Ἑβρενός. Κεῖται εἰς τὸ ἐγιαλέτιον³ τῆς Ροῦμελης, ἐντὸς τῆς διοικήσεως (σαντζακίου) εἶναι δὲ βοεβοδαλίκιον (ὑποδιοικήσις). Ἀποτελεῖ δικαστικὴν περιφέρειαν *καζᾶ* (δηλαδή *καδῆ*, ἥτοι ἱεροδίκου) μὲ βαθμὸν μισθοδοσίας 150 ἄσπρων. Ἡ περιοχὴ τοῦ *ναχιέ* (δήμου) ἀριθμεῖ . . . χωρῖα. Εἶναι ὑποδιοικήσις ἐκτάκτως εὐφορος, διότι οἱ *ραγιᾶδες* του (οἱ μὴ μουσουλμάνοι ὑπῆκοοι) εἶναι ἄνθρωποι πλούσιοι⁴, πιστοὶ εἰς τὸν ἱερὸν νόμον (σερί). Ἐχει *σεῖχ-ουλ-ισλάμην* (θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν μουσουλμάνων), *νακιμπ-ουλ-εσράφ* (ἀντιπρόσωπον τῶν σερικῶν, ἥτοι ἡγεμόνων τῆς Μέκκας), *κεχαγιᾶ-γερῆ* (ἀξιοματικὸν) τῶν *σιπαχίδων* καὶ ἀρχηγὸν τῶν γενιταίων τῆς πόλεως⁵, *ναίπην* (ἱεροδίκην) τῆς πόλεως, ἀρχοντα τῆς πόλεως *κεχαγιᾶν* (δήμαρχον ἢ ἀγορανόμον) καὶ ἀγᾶν ἐπὶ τῶν φόρων (οἰκονομικὸν ἔφορον). Πλεῖστοι ὅσοι εἶναι οἱ αἰιάνηδες (μουσουλμάνοι πρόκριτοὶ) τῆς Εἰς τὸ πρᾶνὲς τοῦ λόφου, ἐντὸς συνηρεφοῦς δάσους, ὑπάρχει τετραγώνον λιθοκτιστον κτίριον. Εἶναι ἡρειπωμένον φρούριον, ἔχον περιμετρον 2000 βημάτων. Δὲν ἔχει ντιζντάρην (φρούραρχον), οὔτε στρατιώτας, οὔτε πυρομαχικά. Ἐχει ὅμως δύο πύλας, ὧν ἡ μία ἐστραμιμένη πρὸς

¹ Κατ' ἄλλο χειρόγραφον 861 (1457;) καὶ κατ' ἄλλο 872 (1468;). Καὶ αἱ μὲν δύο αὗται χρονολογίαι εἶναι ἀσφαλῶς ἐσφαλμέναι, διότι ἡ Δράμα δὲν κατελήφθη μετὰ τὴν ἄλωσην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ πολὺ πρὸ ταύτης. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὡς ὀρθὴ εἰς τὸ κυριώτερον χειρόγραφον φερομένη χρονολογία (787, ἥτοι 1385) εἶναι μακρὰν τῆς ἀληθείας, διότι, ὡς γενικῶς εἶναι δεκτόν, τὴν Δράμαν ἐκυριεύσαν οἱ Τούρκοι ἐπὶ Μουράτ Α΄, τὸ 1373, ὅτε κατεκτήθη ὁλόκληρος ἡ μακεδονικὴ αὐτὴ περιοχὴ μέχρι Βερροίας, Κιουστεντὶλ καὶ μέχρι Σαμαζοβίου. Ὡστε καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἑβλιᾶ ἐλέγχεται ἀχρονολόγητος.

² Ἡ λέξις Χουδαβεντιγκιάρ παράγεται ἐκ τῆς περσικῆς «χουδαβέντ» (=κύριος), σημαίνει δὲ «μονάρχης», «ἡγεμών», «ἀρχηγός». Ἐδόθη ὡς τίτλος (κοσμητικὸν ἐπίθετον) εἰς τὸν σουλτάνον Μουράτ Α΄ (τὸν Ἀμουράτην) καὶ ἐκ τούτου ὡς τοπωνύμιον εἰς τὴν γενικὴν διοίκησιν (βιλαγέτιον) Προύσης, τῆς ὁποίας ὁ Μουράτ ἐχημάτισε γενικὸς διοικητής, ὅτε ἦτο διάδοχος τοῦ θρόνου.

³ Οὕτως ὀνομάζοντο παλαιότερον τὰ βιλαγέτια, ὄντα ὅμως μεγαλεῖτα τῶν.

⁴ Ὁ Ἑβλιᾶ γράφει «μπάυ», τὸ ὁποῖον σημαίνει ἄνθρωπος εὐπορος, ἀρχηγός. Εἶναι ἀρχαία τουρκικὴ λέξις, ἣτις ἀντικατέστησεν εἰς τὴν μετακεμαλικὴν (σημερινὴν) τουρκικὴν τὸ «ἐφέντη» μὲ τὴν σημασίαν τοῦ «κύριος». Τὸ «μπάυ» ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν παλαιὰν βουλγαρικὴν (π. χ. Μπάυ-Γκάνιο).

⁵ Ἐδῶ ὁ Ἑβλιᾶ μεταχειρίζεται τὸν ἐν τῇ διοικητικῇ γλώσσῃ ἀνύπαρκτον ὄρον «τατζντάρ», ὅστις σημαίνει κύριολεκτικῶς «ὁ φέρων τὸ στέμμα», ὁ ἡγεμὼν καὶ δίδεται μόνον εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Μετεφράσαμεν «ἀρχων», μὴ γνωρίζοντες ποῖον διοικητικὸν ὑπάλληλον ἢ προὔχοντα ἔννοεῖ ὁ περιηγητής μας.

Α. καὶ ἡ ἄλλη πρὸς Α. Ἐντὸς τοῦ περιβόλου τοῦ φρουρίου ὑπάρχουν 200 ἐν συνόλῳ μικρὰ κεραμοσκεπεῖς, λιθόκτιστοι οἰκίαι μὲ κήπους¹. Δὲν ἔχει ἀπὸ τὸ ἕν μέρος χάνδακα. Ἔχει διακόσμητον τζαμίον, λεγόμενον «τζαμίον τοῦ βέη» (μπέη-τζαμισί). Τούτου ἡ ἔνορρα εἶναι ἐλαχίστη.

Περὶ τὸ «βάρως» (τῆς ἔξω τοῦ φρουρίου πόλεως) Δράμας.

Ἔχει ἑπτὰ ἐν συνόλῳ συνοικίας. Πρῶτον ἡ συνοικία (μαχαλάς)... μὲ 600 ἐν συνόλῳ καλῶς διατηρουμένας μεγάλας λιθίνους², ἀνωγείους καὶ κατωγείους οἰκίας, μὲ κήπους καὶ ἀμπελῶνας. Ἔχει 12 ἐν συνόλῳ σουλτανικὰ τζαμιά καὶ ἄλλα. Πρῶτον ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς εἶναι τὸ παλαιὸν τζαμίον τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ Βελῆ³, θεοπειθῆς εὐκτήριος οἶκος παλαιοῦ ρυθμοῦ. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει τὸ «Μολλά-τζαμισί», τὸ «Ἀκ-Μεχμετ-ἀγᾶ-τζαμισί», τὸ «Μπουγιούκ-Γεκκὲ-τζαμισί», τὸ «Κιουτσούκ-Τεκκὲ-τζαμισί», ἔκτὸς δὲ τούτων 7 συνοικιακὰ μεστζίτια, 2 δημόσια ἱεροδιδασκῆτρια (μεδρεσέδες), 3 γραμματοδιδασκαλεῖα, 2 τεκκέδες δερβισῶν, 10 μικρὰ χάνια, εἰς λουτρῶν, εἰς χείμαρρος (ντερὲ) μὲ κοίτην λιθόστρωτον χωρίζων τὴν πόλιν εἰς δύο. Ἐπ' αὐτοῦ ὑπάρχουν γέφυραι. Παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ λιθοστρώτου τούτου χειμάρρου ὑπάρχουν 300 μαγαζεῖα. Δὲν ἔχει ὅμως λιθόκτιστον βεζεστένιον (ἔστεγασμένην ἀγοράν). Κάποτε ὁ χείμαρρος οὗτος, ἐνούμενος θορυβωδῶς μὲ τὸν ἔνδον ρέοντα ποταμὸν Μπερνάν⁴, κατακλύζει καὶ παρασύρει τὰ πρᾶτήρια ταῦτα, τὰ ὅποια πάλιν κτίζονται. Ἐντὸς τῆς ἀγορᾶς ταύτης ὑπάρχει παράδοξος ὑψηλὸς ξύλινος πύργος ὠρολογίου, τοῦ κώδωνος τοῦ ὁποίου ὁ ἦχος ἀκούεται εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν.

Περὶ τοῦ θαυμασίου κέντρον ἀναψυχῆς.

Ἐν μέσῳ τῆς πόλεως Δράμας, ἔμπροσθεν τοῦ παλαιοῦ τζαμίου (Ἐσκί-τζαμί), ὑπάρχει μεγάλη δεξαμενὴ ἀποτελοῦσα κέντρον συναθροίσεως. Εἶναι δεξαμενὴ ἀχανής, μαγαλιτέρα καὶ βαθυτέρα τῆς τοῦ Σαφί (Chaf'i)⁵ μαγαλιτέρα ἀκόμη καὶ τῆς τοῦ εἰς τὸ θρησκευτικὸν δόγμα τοῦ Χανεφί⁶

¹ Εἰς ἄλλο χειρόγραφον φέρεται «χωρὶς κήπους».

² Τὸ διωρόφους ἔννοεῖ ἀνωγείους καὶ κατωγείους.

³ Οὕτω καλεῖται Βαγιαζήτ ὁ Β' (1481—1512).

⁴ Κατ' ἄλλην γραφὴν «πρινάρι, ἦτοι δρυς».

⁵ Ὁ Σαφί (Chaf'i) εἶναι εἰς τῶν τεσσάρων ἱμαμῶν (μεγάλων ἱερονομοδιδασκάλων καὶ θεολόγων) τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας, οἵτινες εἶναι οἱ ἰδρυταὶ τῶν τεσσάρων ὀρθοδόξων δογμάτων τοῦ ἰσλαμισμοῦ.

⁶ Ἄλλος τῶν τεσσάρων ἱμαμῶν τοῦ ἰσλαμισμοῦ, ἰδρυτῆς τοῦ δόγματος τῶν Χανεφίτων, ὅπερ πρὸς βεβῆσιν οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἀραβες.

ἀνήκοντος Νουουμιάν-μπέν-Σαμπίτ. Τοιαύτη δεξαμενή, τοιοῦτος τόπος ἀναψυχῆς, δὲν ὑπάρχει οὔτε εἰς τὴν Ροῦμειλην (τὴν χώραν τῶν Ρωμαίων), οὔτε ἐν Περσία, οὔτε εἰς τὸ Μπάλχ¹, οὔτε εἰς τὴν Βουζάραν, οὔτε εἰς τὸ Χορασάν², οὔτε εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐκκατὸν πηγὰς ἀναβρῦουσιν ὕδατα καθάρια καὶ διαυγῆ ὡς κρυστάλλος, ρέοντα ἐκ τῆς μεγάλης δεξαμενῆς εἰς μικροτέρας. Τὸ ἐξ ἐκάστης τῶν παραδεισίων τούτων πηγῶν ἀναβρῦον ὕδωρ εἶναι ποτὸν ἡδὺ καὶ τόσον ψυχρὸν, ὥστε ὁ ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ τὸ πῖν ἐν ἀνέσει τὸν μῆνα Ἰούλιον. Πέριξ τῶν μεγάλων τούτων δεξαμενῶν ὑπάρχουν παντοειδῆ ἀνάκλιντρα, πλεῖστοι ὅσοι ὑπόγειοι θαλαμίσκοι καὶ καλλιτεχνικῶς διακόσμητα, ποικιλόχρωμα κελλία. Ἐντὸς τῆς μεγαλειτέρας τῶν δεξαμενῶν χωροῦν πεντακόσια πρόσωπα. Τὸ ὕδωρ φθάνει μέχρι τῶν μαστῶν τοῦ ἀνθρώπου. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς δεξαμενῆς καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ πλευραὶ τῆς εἶναι ὀλόκληροι ἐστρωμένοι μὲ λευκότατον μάρμαρον. Εἰς τὴν ἐκ τῶν τεσσάρων πλευρῶν περιβάλλουσιν τὴν δεξαμενὴν ταύτην κοιλιάδα ὑπάρχουν πλάτανοι καὶ ἄλλα παχύσκια δένδρα, ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁποίων, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ φοίνικος (χουμᾶ)³, ὁ ἥλιος οὐδεμίαν ἀπολύτως ἀσκεῖ ἐπίδρασιν, διότι ὅλα τὰ δένδρα ταῦτα εἶναι πανύψηλοι πλάτανοι θεόπλαστοι, εἰς τοὺς ὑψηλοὺς κλάδους τῶν ὁποίων ἐμφωλεύουν χιλιάδες χιλιάδων ποικιλοχρόμων πτηνῶν, χιλιάδες χιλιάδων πτηνῶν κελαδούντων ἁρμονικῶς, ψαλλόντων μαγευτικῶς ἐρωτικά ἄσματα.

Ὁ τερπνὸς οὗτος χώρος εἶναι τὸ κέντρον τῆς ἀναπαύσεως καὶ ἀναψυχῆς τῶν κατοίκων τῆς πόλεως. Ἰδίᾳ δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν τῶν δύο Βαϊραμίων⁴, τὴν ἡμέραν τοῦ «Νεβρούζ» τοῦ Σάχου τῆς Χωρασμίας καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ «Νεβρούζι-σουλτανι»⁵ καὶ τὴν ἡμέραν τοῦ «χιντερλέζ»⁶, ὀλό-

¹ Πόλις τοῦ Ἀφγανιστάν, τὰ ἀρχαῖα Βάκτρα. Ἴσως ἐννοεῖ συνεκδοχικῶς ὀλόκληρον τὸ Ἀφγανιστάν.

² Τὸ βορειοανατολικὸν τμήμα τῆς Περσίας, περιλαμβάνον τὴν ἀρχαίαν Παρθίαν, Ἀριανὴν καὶ Μαργιανήν.

³ Οὗτω καλεῖται ἐν τῇ τουρκικῇ λογοτεχνίᾳ μυθικὸν πτηνὸν τοῦ παραδείσου, ἢ ὑπὸ τὰς πτέρυγας τοῦ ὁποίου σκιά ἐθεωρεῖτο φέρουσα εὐτυχίαν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὴν σκιαζομένους.

⁴ Δύο εἶναι αἱ μεγάλαί ἑορταὶ τῶν Μουσουλμάνων, τὸ μετὰ τὴν τριακονθήμερον νηστείαν τοῦ Ραμαζανίου, τῇ 1ῃ τοῦ ἀραβικοῦ μηνὸς Σεββάλ. ἑορταζόμενον «Σεκέρ-Μπαϊράμ» καὶ τὸ μετὰ ἑβδομήκοντα ἡμέρας ἐρχόμενον «Κουρμπάν-Μπαϊράμ» (ἑορτὴ τῆς θυσίας).

⁵ Τὸ νεβρούζ εἶναι λέξις περσικὴ (σύνθετος ἐκ τοῦ ν ε β=νέος καὶ ρ ο ὕζ=ἡμέρα). «Νεβρούζι-σουλτανι» εἶναι «ἡ πρώτη τοῦ ἔτους», ἡμῖς παρὰ Πέρσαις εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς ἐαρινῆς ἰσημερίας, ἄλλοτε 9 καὶ σήμερον 8 Μαρτίου. Τὸ «Νεβρούζ» ἑορτάζεται κυρίως παρὰ τοῖς Πέρσαις.

⁶ Ἡ λέξις γράφεται «χυζύρ-Ἡλιάς» (ἄλλως «χυδύρ-Ἡλιάς») καὶ προφέρεται κοινῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων «χιντιρλέζ». «Χυζύρ Ἡλιάς» καλεῖται ὑπὸ τῶν Τούρ-

κληρὸς ὁ παιδικὸς κόσμος συναθροίζεται εἰς τὴν πλατεῖαν ταύτην, ἀναρτᾷ αἰώρας εἰς τοὺς κλάδους τῶν δένδρων καὶ διασκεδάζει, ἐνῶ ἔρασταί καὶ ἐρωμέναι περιδιαβάζουν καὶ συνδιαλέγονται. Ὅλοι οἱ περιηγηταὶ ἠλθόν εἰς τὸ ἀναψυκτήριον τοῦτο, ὅπως ἀπολαύσουν τοῦ θεάματος, καὶ ἔγραψαν κατὰ μὲ ποικίλας καλλιτεχνικὰς γραφὰς εἰς τὰ διάφορα μέρη του.

Εἰς τὰ τέσσαρα ἄκρα τοῦ γλοεροῦ τούτου χώρου ὑπάρχουν ἐπὶ τοίχων χαμηλῶν καὶ ὑψηλῶν εἰδικὰ διασκεδαστικὰ θεωρεῖα καὶ ἐξώστα (σαχνισία) τῶν ἀνηκόντων εἰς μεγάλας εὐγενεῖς οἰκογενεῖας, οἵτινες ἐκεῖθεν θεῶνται τὰ παιδιά, τοὺς ταχυδακτυλοουργοὺς (χοκκαμπάζηδες), τοὺς σχοινοβιάτας (τσαμπάζηδες) καὶ ἀκούουν τοὺς μουσικούς. Εἰς τὰ θεωρεῖα καὶ τοὺς ἐξώστας αὐτοὺς δὲν δύναται νὰ καθήσῃ ὁ τυχὼν φιλοθεάμων, διότι ταῦτα εἶναι κτῆμα κληρονομικόν. Ὅλοι οἱ θελκτικοὶ εὐγενεῖς μουσουλμανόπαιδες, μικροὶ καὶ μεγάλοι, πλέκοντες ὡς ἄλλοι ἄγγελοι τοῦ παραδείσου τοὺς βοστρύχους τῆς κόμης των καὶ καλύπτοντες τὰ ἀργυρόλευκα σώματά των μὲ ἀπαστράπτοντα λευχεύματα, κολυμβοῦν εἰς ἐκάστην τῶν δεξαμενῶν τούτων ὡς ἄλλαι ἀθερίναι, ἐπιδεικνύοντες τὴν κολυμβητικὴν τέχνην των, παίζοντες καὶ συνδιαλεγόμενοι σφικταγκαλιωσιμένοι, χωρὶς νὰ δύναται νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ κανεὶς. Εἶναι κανὼν τῆς πόλεως καὶ ἔθιμον τῶν ἐρωτύλων.

Κατὰ τὰς ἑορτὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι διαρκοῦν τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, ἀνεγείρονται περίξ τῶν μεγάλων δεξαμενῶν, ὑπὸ τῶν πωλούντων ἐδώδιμα καὶ ποτά, παντοειδῆ πρατήρια καὶ πρόχειρα παραπήγματα, ἅτινα φωταγωγοῦνται τὴν νύκτα διὰ χιλιάδων φανῶν. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, εἰς κανὲν μέρος κατὰ τὰ τόσα καὶ τόσα ταξειδία μου δὲν εὗρον τοιοῦτο κέντρον διασκεδάσεως καὶ ἀναψυχῆς. Τῇ ἀληθείᾳ, εἶναι ἐντευκτῆριον ὅλης τῆς νεολαίας τῶν πιστῶν ἐρωτύλων. Εἶθε νὰ διαρκέσῃ ἐν εὐτυχίᾳ μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰώνων.

Ἡ πόλις αὕτη τῆς Δράμας κεῖται εἰς τὸ ἄκρον τῶν θερέτρων τοῦ ὄρους Περνάξ. Ὡς ἐκ τούτου τὸ κλίμα της εἶναι θαυμάσιον, οἱ δὲ νέοι καὶ αἱ νέαι τῆς πόλεως εἶναι λεπτοὶ τὸ ἦθος, ἔχουν τὸ σῶμα μαλακὸν καὶ λευκόν, τὸ ἀνάστημα εὐθυτενές, τὸ πρόσωπον ὠραῖον καὶ ἀγγελόμορφον. Εἶναι δὲ ὅλοι φιλόξενοι καὶ προσφιλεῖς φίλοι. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ βιλαγετίου εἶναι

κων ὁ προφήτης Ἡλίας, ὅστις, κατά τινας μουσουλμανικὰς θρησκευτικὰς καὶ λαϊκὰς παραδόσεις, ζῆ ἀκόμη καὶ ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Ἐορτάζεται δὲ τὴν 23ην Ἀπριλίου (π. ἡμερ.), ἥτοι τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, θεωρουμένην ὡς τὴν κυρίως ἀρχὴν τοῦ θέρους, ὅπερ λήγει κατὰ τὸ ρούζι-Κασίμ, τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀρχὴν τοῦ χειμῶνος. μὲ τὴν ὁποίαν σχετίζονται διάφορα λαϊκὰ τουρκικὰ καὶ βαλκανικὰ ἔθιμα.

ἔμποροι καὶ τεχνῖται εὐεκτοῦντες. Ὅμιλοῦν τὴν βουλγαρικὴν καὶ ἑλληνικὴν. Εἰς μερικὰς ἰδιαζούσας ἔκφράσεις τῶν μεταχειρίζονται, ὡς εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, πολὺ τὸ γράμμα *κzαφ* (βαρμίσικ, γκελμίσικ)¹. Φοροῦν καφτάνια (μανδύας) ἀπὸ μάλλινον (τσόχα) καὶ μεταξωτὸν (ἀτλάζιον) ὕφασμα μὲ ποικιλόχρωμον ὑπόγραμμα, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν τῶν μοαμεθανικὸν καισαρῖκιον (σαρίκι)². Ἡ γυναικεία ἔνδυμασία ἀποτελεῖται ἀπὸ «φερατζῆ» ἐκ μαλλίνου ὑφάσματος (ξριούχου) καὶ λευκὸν κεκρύφαλον. Ὅλοι οἱ ραγιαῖδες (μὴ μουσουλμάνοι) φέρουν ἔνδυμα ἀπὸ λευκὸν «ἀμπάν», ἀνήκουν δὲ εἰς τὴν φυλὴν τῶν «Τσιτάκ»³. Ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχουν ἄνθρωποι πολὺ φιλόπονοι καὶ ἐργατικοί.

Τὰ περίξ τῆς πόλεως ταύτης εἶναι μεγάλη πεδιάς εὐφορωτάτη, ὡς ἐκ τούτου δὲ ὑπάρχει εἰς τὴν πόλιν μεγάλη εὐθηνεῖα. Εἰς τὰς παρυφὰς τῆς πεδιάδος ὑπάρχει ὄρος ὑψικάρηνον, οὗτινος τὸ ὄνομα εἶναι . . . Εἶναι χιονοσκεπὲς καὶ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος. Καὶ ἐκεῖθεν ρέουν πρὸς τὴν πεδιάδα ἑκατοντάδες πηγῶν, ἀρδεύουσαι τοὺς ἐσπαρμένους ἀγρούς τῶν χωρίων καὶ τῶν πόλεων. Τὸ ὑψικάρηνον⁴ τοῦτο ὄρος φαίνεται ἐξ ἀποστάσεως πέντε σταθμῶν (κονάκ) ἀπὸ τῆς πόλεως. Κεῖται δὲ πρὸς Β. ταύτης, εἰς ἀπόστασιν βολῆς τηλεβόλου. Εἶναι γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Καρλῆ-Δάγ» (= ὄρος χιονοσκεπὲς) καὶ εἶναι πράγματι χιονοσκεπὲς. Ἐν μέρους αὐτοῦ εἶναι πάλιν τὸ Περναρὲ-Δάγ⁵. Αἱ χιόνες οὐδέποτε λείπουν ἐκ τῶν ὀρέων τούτων. Λέγεται ὅτι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐχρησίμευεν ὡς θερινὸν ἐνδιαίτημα τοῦ φιλοσόφου Φιλίκου. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἀνέρχονται εἰς τὰ θερινὰ ἐνδιαίτηματα τῶν ὑψηλῶν τούτων ὀρέων. Καὶ μάλιστα τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ρεεῖ εἰς καίθε μίαν ἀπὸ τὰς μεγάλας οἰκίας τῆς πόλεως ταύτης τῆς Δράμας, ὡς καὶ εἰς τοὺς κήπους καὶ ἀμπελῶνάς της, εἶναι κρῦον ὡς χιῶν. Ὅλα τὰ ὕδατα ταῦτα ἔρχονται ἀπὸ τὸ Περναρὲ-Δάγ καὶ διοχετεύονται εἰς τὰς οἰκίας. Ἀπὸ τὰ ἐπαινετὰ προϊόντα πολὺ φημισμένον εἶναι τὸ σκηγόπαννον τῆς Δράμας, διότι ὁ βάμβαξ αὐτῆς εἶναι ἔξοχος. Ὑφαίνουν καὶ αἰθερίως λεπτὰ λινά,

¹ Ὁ συνήθης τουρκικὸς τύπος εἶναι «βαρμίσικ», «γκελμίσικ» ἢ ὀρθότερον «βαρντίκ», «γκελντίκ» (var dik, geldik), ἤτοι: ἐφθάσαμεν, ἤλθομεν.

² Τινὲς τῶν ἡμετέρων νομίζουν ὅτι ἡ τουρκικὴ λέξις «σαρίκ» εἶναι παραφθορὰ τῆς βυζαντινῆς «καισαρῖκιον» (τὸ κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν καισάρων). Ἡ λέξις εἶναι καθαρῶς τουρκικὴ, παραγομένη ἐκ τοῦ ρήματος «σαρμάκ» (περιτυλίσειν)· «σαρίκ» δὲ τὸ περὶ τὴν κεφαλὴν περιτυλισσόμενον καὶ ἐξ αὐτοῦ ὁ «σαρμάς» (περιτυλιγμένα ἔντερα, κοκορέτσι) καὶ τὰ «μύδια σαρμά» (καὶ ὄχι «σαλμά»).

³ Οὕτω καλοῦνται οἱ Τούρκοι τῶν Βαλκανίων.

⁴ Ἡ λέξις ὑψικάρηνος δὲν τίθεται ἐνταῦθα ὡς καθαρευουσιανισμός. Εἶναι κατὰ λέξιν μετάφρασις τῆς ἐν τῷ πρωτοτύπῳ περσικῆς λέξεως «ser-hulend».

⁵ Κατ' ἄλλην γραφὴν «Περναρὲ-Δάγ».

τόσον λεπτά, ὥστε τὸ ὕφασμα ἑνὸς ὑποκαμίσου τίθεται ἐντὸς καλάμου καὶ ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν¹ ὡς δῶρον εἰς τοὺς βεζύρας, τοὺς ὑπουργοὺς καὶ μεγιστάνους, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον (Παδισάχ) τῶν Ὀσμανιδῶν.

Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι πολίχνη εὐήμεροῦσα. Ὁ ὕψιστος θεὸς σώζοι καὶ προστατεύοι αὐτήν.

Ἀποχαιρετίσας τὸν ἐκ τῶν προκρίτων (μουσουλμάνων) . . . ἐβάδισα πρὸς Δ. Διέβημεν μὲ τοὺς ἵππους μας τὸν παρὰ τὴν πόλιν ποταμὸν «Τουρτοχόρη»². Οὗτος πηγάζει ἐκ τῆς ράχεως τοῦ Πιρνάρ-δάγ, ἐνούμενος δὲ καὶ μὲ τὸν ποταμὸν Σαπάντζα, πηγάζοντα ἐκ τῶν ὄρεων τοῦ Καρλικ-οβᾶ, ἀποτελεῖ ἓνα ποταμὸν καί, εἰσδεχόμενος τὰ ὕδατα τῶν δεξαμενῶν τῆς πόλεως, ἐκβάλλει εἰς τὸ Αἰγαῖον, παρὰ τὸ φρούριον τῆς Καβάλλας.

Ἐκεῖθεν, διελθὼν διὰ τῶν χωρίων *Οὐγιαλγοῦρι* (;), *Ρατσάνη*³, Ἀϊ-Στράτη καὶ Ἐσφλενοῦζι (Σφλενοῦζι)⁴, ἔφθασα εἰς τὴν πόλιν Πραβίστα (τὸ Πράβιον). Κατόπιν σταματήσας εἰς ἓν μέρος κείμενον ἀριστερὰ εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεως σταθμοῦ, ἔφθασα μετὰ ἕξ ὥρας εἰς τὸ

«Μπεντέρ-Ἀμπὰτ-κιοχνέ», ἧτοι εἰς τὸ ἠρειπωμένον φρούριον
τῆς *Ζίχνε* (*Ζίχνης*).

Αἰτία τῆς ὀνομασίας αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι ἔκτισεν αὐτὸ ὁ βασιλεὺς τῶν Σερρῶν «Ζίχνε» καὶ διὰ τοῦτο ἔλαβε τὸ ὄνομά του καὶ τὸ λέγουν Ζίχνε. Εἶναι ἀρχαία πόλις μεταβιβασθεῖσα ἀπὸ βασιλέως εἰς βασιλέα μέχρις οὗτου τὸ 776ον ἔτος (1375), ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Χουδαβεντιγκιάρ, ἐκυρίευσεν αὐτὸ διὰ τῆς ἰσχυρᾶς χειρὸς του ὁ Γαζῆ Ἑβρενὸς ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων. Κεῖται ἐν τῇ Ρούμελῃ, ἐντὸς τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης. Ἀνήκει εἰς τὰ βακούφια τοῦ σουλτάνου Σουλεῦμάν, ὁ δὲ χακίμης (διοικητῆς)⁵ εἶναι διαχειριστῆς (μουτεβελλῆς) αὐτῶν καὶ ἀποτελεῖ δικαστικὴν περιφέ-

¹ Τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Ἑβλιᾶ γράφει τουρκιστὶ ὄχι «Ἰστανμπούλ», ἀλλὰ «Ἰσλάμ-μπόλ» (=ἄφθονος εἰς Μουσουλμάνους). Ἦτο ἄλλοτε ἐν χρήσει ἡ συνήχης αὕτη.

² Κατὰ δύο ἄλλας γραφάς «Τουρκοχῶρι». Ὑπάρχει σήμερον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δράμας συνοικισμὸς «Μυλοπόταμος» (τέως «Τουρκοχῶρι»). Τὸ χωρίον «Τουρκοχῶρι» μετατρέπει ὁ Ἑβλιᾶ εἰς ποταμὸν, ἢ ὀνομάζει ἐξ αὐτοῦ τὸν παραρρέοντα ποταμίσκον.

³ Κατ' ἄλλας γραφάς Ρέτσανι καὶ Ρατζάνη.

⁴ Κατ' ἄλλην γραφὴν «Σκλενοῦζι».

⁵ Ἐν τῇ μέχρις ἐσχάτων διοικητικῇ γλώσσῃ τῶν Τούρκων «χακίμ» ἦτο ὁ «δικαστής». Ἡ λέξις ὁμως σημαίνει καὶ διοικητῆς, ἀρχηγός, κύριος κλπ.

ρειαν καθῆ μὲ βαθμὸν μισθοδοσίας 150 ἄσπρων. Ἐξαερωτῶνται ἐκ τῆς περιοχῆς (τῶν δήμων) αὐτῆς χωρία εὐήμεροῦντα. Δὲν ὑπάρχουν ἄλλοι διοικηταὶ (χακίμηδες). Τὸ φρούριόν της κεῖται εἰς τὸ νότιον κάτω μέρος τῆς πόλεως. Ἀπὸ τὰς δύο πλευρὰς ὑπάρχει φυσικὴ τάφρος, ὁμοία πρὸς φρέαρ ἑσκαμμένον εἰς τὸν βράχον. Τὸ φρούριον κεῖται ἐπὶ τοῦ προνοῦς γηλόφου, ἔχει δὲ τεῖχος ὠραῖον. Εἶναι μικρὸν φρούριον λιθόκτιστον, ἐφάμιλλον τῶν κτισμάτων τοῦ Σεντάντ¹, κάπως ἡρειπωμένον². Ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἄλωσιν κατέρρευσε, δὲν ἔχει φρούραρχον καὶ φρουράν.

Ἔπαινος τῆς πόλεως (τοῦ ἔξω τοῦ τείχους «βάρος») Ζίχνης.

Ἡ πόλις αὕτη εἶναι ὅλως βραχύδης, ἐκτισμένη ἐπὶ ἐδάφους ἀποκρήμνου καὶ κινδυνώδους, χρώματος ἔρυθροῦ, εἰς θέσιν ἔχουσαν λαμπρὰν θέαν. Ἔχει δύο συνοικίας, 200 λιθοκτίστους διαφόρους οἰκίας κεραμοσκεπεῖς. Αἱ οἰκίαι εἶναι πολὺ μικροὶ οἰκίσκοι ἐπάλληλοι καὶ ἔχουν ἐκάστη πολὺ στενὴν αὐλήν. Τινὲς ἐξ αὐτῶν δὲν ἔχουν μέρος πρὸς πλῆσιν τῶν νεκρῶν. Ἀρκετὰ μεγάλα ὅμως εἶναι τὸ δικαστήριον, ἡ οἰκία τοῦ ἰδιοκτῆτου τῆς οἰκίας μας Ἐμιρ Μολλά-Τσελεμπῆ καὶ ἡ τοῦ μουτεβελλῆ (διαχειριστοῦ τῶν βακουφίων). Ὅλαι αἱ δημόσιαι ὁδοὶ εἶναι στεναὶ καὶ ἀνωφερεῖς. Ἀμαξὰ ἀδύνατον νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτάς. Εἶναι τόπος παραδόξος καὶ δύσβατος. Δὲν εἶναι μέρος νὰ ἐγκατασταθῇ ἄνθρωπος. Εἶναι βακούφιον τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἀσύδοτον καὶ μουσουλμανικόν, προοδεύει καὶ εὐημερεῖ ὀλονὲν περισσότερον, διότι ἡ πεδιάς του εἶναι ἀχανὴς καὶ εὐφορος, εἰς δὲ τὰ βουνά της ὑπάρχουν πανταχοῦ ἀμπελώνες.

Ἔχει . . . τζαμιά σουλτανικά, μεταξὺ δὲ ἄλλων τὸ παλαιὸν τοῦ σουλτάνου Βαγιαζίτ Βελῆ. Εἶναι τζαμίον ὠραῖον μεγαλοπρεπές, ρυθμοῦ ἀρχαίου. Ἐπίσης ἔχει καὶ ἓν συνοικιακὸν μεστζίτιον, τὸ ὁποῖον εἶναι εὐκτήριος οἶκος ἀρκετὰ μέγας, ὥστε νὰ γείνη τζαμίον. Ἐπίσης ἔχει καὶ ἓν ἱεροδιδασκῆριον, ἓν γραμματοδιδασκαλεῖον, ἓνα τεκκὲν δερβισῶν καὶ ἓνα μικρὸν λουτρόνα πρὸ τοῦ Ἑσκί-τζαμί, δύο ἐμπορικὰ χάνια καὶ 50 μαγαζεῖα. Δὲν ἔχει ὅμως κλειστὴν ἀγοράν (βεζεστένιον), οὔτε δημοσίας κρήνας, οὔτε

¹ Κατὰ τὰς Ἀραβικὰς παραδόσεις, ὁ Σεντάντ (Chedad) ἦτο ἡγεμὼν τῶν ἐν Ἑμενίῃ Χιμαριτῶν, διάσημος διὰ τὰ μεγάλα ἔργα καὶ κτίσματα, φράγματα καὶ ἄλλα ἔργα του.

² Εἰς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει «βιραντζᾶ», τὸ ὁποῖον σημαίνει «κάπως ἡρειπωμένη». Εἰς ἄλλα ὅμως χειρόγραφα ἢ λέξις γράφεται ὡς «brandja» (Μπράντζα) ἢ «Βιράντζα», ὅτε καὶ θὰ πρόκειται περὶ τοπωνυμίου.

«σεμπιλχανέ»¹. Τὸ κλίμα της εἶναι λαμπρὸν καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ ὥραϊοι ἐρωτύλοι καὶ αἱ ἐρωτύλαι της ἀφθονοῦν. Περίφημα εἶναι τὰ ποτήρια καὶ αἱ κύμβαι (κεσέδες) της, διότι τὸ χῶμά της εἶναι τόσο ὥραϊον, ὥστε γίνεται ὡς τὸ ἠλεκτρόμορφον χῶμα τῆς πορσελάνης, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν νῆσον Ἑλιμενί (ἢ Ἑλιμνί;). Εἶναι ὅμοια πρὸς τὰ ἐκ σινικῆς πορσελάνης καὶ στέλλονται εἰς ὅλα τὰ βιλαγέτια ὡς δῶρα. Ὑπάρχει μάλιστα καὶ παροιμία κοινὴ εἰς τὰ στόματα ὄλων, λέγουσα: her chehrin bir mem-duhu var, Zihnenin bardaa, Serezin guzeli cokdur, evleri cardak (Κάθε πόλις ἔχει τὸ φημισμένο της, ἡ Ζίχνα τὰ ποτήρια της, τῶν Σερρῶν αἱ ὥραϊαι εἶναι πολλαί, τὰ σπίτια των περίπτερα).

Οἱ κάτοικοι ὅμως αὐτῆς εἶναι πολὺ περίεργοι τύποι, ἄνθρωποι λίαν φιλόφρονες. Κύριος ὁ θεὸς σῶζοι καὶ εὐλογοίη αὐτούς.

Ἐκεῖθεν τραπεῖς πρὸς Λ. διήλθον διὰ τῶν χωρίων Πούριπα, Σαρουσακλί² καὶ Ταπούλ-Γιάννη καὶ διέβην τὸν ποταμὸν Λάν-Γιάν, ὅστις ῥεεῖ ἐκ τῶν θερέτρων τῶν Σερρῶν καὶ συμβάλλων μετὰ τοῦ ποταμοῦ τῶν Σερρῶν, ἐκβάλλει εἰς τὸ Αἰγαῖον. Τὰ ἐν λόγῳ χωρία κεῖνται εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν. Ταῦτα ὡς καὶ τοὺς ἐσπαρμένους ἀγρούς των διήλθον ἐντὸς 4 ὡρῶν.

Ἐπαινος τῆς ἑδρας τοῦ βασιλέως «Καλέγερος» ἥτοι τῆς ἀρχαίας ὀχρῶς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Εἰς τὰς Ἑλληνιστὶ καὶ Λατινιστὶ γραφεύσας ἱστορίας ἀναγράφονται πλεῖστοι ὅσοι φλυαρία περὶ τῆς μεγάλης ταύτης πόλεως. Ἄλλ' οἱ Ρωμαῖοι καὶ Ἑλληνες ἱστορικοὶ ἔγραψαν ὅτι εἰς τὴν μεγάλην αὐτὴν πόλιν, εἰς μέρος τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ κάμη τὸν γύρον ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν, ἢδρευεν ὁ κακός, κατηραμένος καὶ παραπλανημένος βασιλεὺς «Καλέγερος». Γενόμενος κύριος τῆς πόλεως ταύτης—ὁ θεὸς φυλάττοι, χιλιᾶκις θεὸς φυλάξοι—ἠξίωσεν ὅτι εἶναι θεός. Ἄπαξ τοῦ ἔτους, εἰς τὸ μέρος ὅπου γίνεται ἡ πανήγυρις τοῦ «Μασκλοῦρ» (Machklour;) ἐκόσμηε τὴν κόμην καὶ τὴν γενειάδα του μὲ ρουβίνια καὶ ἄλλους πολυτίμους λίθους καὶ ἐνεφανίζετο οὕτως ὡς ὥραϊος. Οἱ ἄπιστοι Ρωμαῖοι τὸν ὠνόμαζον «Καλέγερος», τὸ ὁποῖον σημαίνει «ἀπὸ τὸν μεγάλον μεγαλείερος», «ἀπὸ τὸν προφήτην καλλίτερος».

¹ Οὕτω καλοῦνται εἰς τὰς μουσουλμανικὰς πόλεις περίπτερα, κατὰ τὸ πλεῖστον ἡμικυκλικά, εἰς τὰ παράθυρα τῶν ὁποίων ὑπάρχουν χάλκινα κύπελα πλήρη ψυχροῦ ποσίου ὕδατος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν διαβατῶν ὅλως δωρεάν.

² Κατ' ἄλλην γραφὴν «Σαρουσακλί».

Ἐκτελέσαντες τότε τὴν ἐφοδὸν ἐκυρίευσαν τὸ φρούριον ὡς ἐκ τούτου τὸ ὀνομάζουσαν «Σύροζ», δηλαδή «τὸ φρούριον τῆς σημερινῆς ἡμέρας». Εἰς τὴν γλῶσσαν ὅμως τοῦ λαοῦ παρεφθάρη εἰς «Σέρες». Ἄλλ' εἰς τὸ αὐτοκρατορικὸν Κτηματολόγιον λέγουσαν «Σύροζ». Ἐγενεῖν ἔδρα τοῦ Τσελεπῆ Σουλτάν Ἰσα¹. Εἰς τὰ βουνὰ τῶν Σερωῶν ὑπάρχουσαν ἀργυροφυλακίαν καὶ ὡς ἐκ τούτου ὑπάρχει νομισματοκοπεῖον τῆς δυναστείας τοῦ Ὄσμάν. Τοῦ νομισματοκοπεῖου τούτου εἶχομεν πολλὰ νομίσματα φέροντα τὴν ἐπιγραφὴν «*Ἄξζε νασάρουχου νταρουμπι φι Σύροζ*» (=Ἔστωσαν ἔνδοξοι αἱ κατακτήσεις αὐτοῦ. Ἐκόπη ἐν Σέρραις)².

Τὸ γήπεδον τοῦ φρουρίου κεῖται εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ πρὸς Α. τῆς κάτω πόλεως, ἐπὶ ἀποτόμου βράχου, ἐκτεινόμενον ἐξ Α. πρὸς Δ. εἶναι ἐσωτερικὸν φρούριον (ἴτς-καλέ), ἔχει δὲ σχῆμα πεντάγωνον καὶ εἶναι ἐρυμνότατον. Ἔχει δύο πύλας, ὧν ἡ μία βλέπει πρὸς Α. ἡ δὲ πρὸς Δ. Ἄλλ' αἱ πύλαι δὲν ἔχουσαν θυρόφυλλα. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου δὲν ὑπάρχει ἵχνος ἀνθρώπου, οὐδὲ ἀνθρωπίνου ὄντος. Ὑπάρχουσαν μόνον μερικὰ ἠρειπωμένα οἰκία καὶ πέντε δεξαμεναὶ (ἀποθῆκαι) ὕδατος, ὡς καὶ μία κατεστραμμένη ἐκκλησία.

*Περιγραφή τοῦ κάτω καταρτημένου μέρους (βάρος) τοῦ ἔξω
τοῦ φρουρίου τῶν Σερωῶν.*

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐρυμνοῦ τούτου τείχους εἶναι καταρτημένον ὑπὸ ἀνθρώπων καὶ διακόσμητον. εἶναι φρούριον ἠρειπωμένον, πλήρες Ἑβραίων, ἀπίστων Ἑλλήνων, Ἀρμενίων, Λατίνων, Βουλγάρων καὶ διε-

ραμόρφωσις τοῦ «σούρου» (sürün), τὸ ὁποῖον εἶναι Τουρκιστὶ πρόσταγμα μάχης σημαῖνον «ἐφορμήσατε!» καὶ ἠκούσθη πολὺ εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀγκύρας τοῦ 1402 μεταξὺ Βαγιαζίτ τοῦ Α' καὶ Ταμερλάνου. «Σούρου!» ἐφώναζον οἱ Τάταροι τοῦ Ταμερλάνου ἐφορμῶντες κατὰ τῶν Τούρκων.

¹ Ὁ Ἰσα-Τσελεμπή ἦτο εἰς τῶν τεσσάρων υἱῶν τοῦ Σουλτάνου Βαγιαζίτ τοῦ Α', οἵτινες, μετὰ τὴν ἦταν καὶ αἰμαλωσίαν τούτου κατὰ τὴν ἐναντίον τοῦ Ταμερλάνου μάχην τῆς Ἀγκύρας (1402), ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους, διεκδικοῦντες ὀλόκληρον τὴν Τουρκικὴν χώραν ἢ ἕκαστος ἐν μέρος αὐτῆς. Ἐπικρατήσαντος μετὰ δεκαετῆ ἐμφύλιον πόλεμον τοῦ ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Βαγιαζίτ Μεχμέτ καὶ γενομένου σουλτάνου ὀλοκλήρου τῆς Τουρκίας (Μωάμεθ ὁ Α'), ὁ Ἰσα, ὅστις εἶχε καταλάβει τὴν Προῦσσαν, ἠθέλησε ν' ἀντιστῆ, ἀλλ' ἐφονεύθη, ὡς λέγεται, εἰς τὴν μάχην τοῦ Ἐσκι-σεχίρ. Τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τμήματος τῆς Τουρκίας ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τινα καιρὸν ὁ πρωτότοκος τῶν ἀδελφῶν Σουλεϊμάν, παρὰ τῷ ὁποίῳ κατέφυγε προσκαιρῶς ὁ Ἰσα. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι ὁ Ἰσα διέμενε τότε ἐν Σέρραις.

² Ἡ φράσις αὕτη εἶναι ἡ συνήθης ἐπιγραφὴ τῶν παλαιῶν τουρκικῶν νομισμάτων. Τὸ «αὐτοῦ» σημαίνει «τοῦ Σουλτάνου».

φθαριμένων Σέρβων¹. Ἐν συνόλῳ ἀποτελοῦν δέκα συνοικίας χριστιανῶν² μὲ 2000 κεραμοσκεπεῖς ἀπαισίας οἰκίας ἀπίστων. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι οἱ ἀπίστοι μεγαλέμποροι, ἔχουν τελείας τὰς ἀπαισίας οἰκίας των. Τὸ φρούριον ἔχει τέσσαρας πύλας, ὧν ἡ μία, ὀνομαζομένη «μπαλικ παζάρ-καπισί» (πύλη τῆς ἰχθυαγορᾶς), ἀνοίγει πρὸς τὸν «κιμπλέ» (δηλαδὴ πρὸς τὴν Μέκκαν, ἦτοι πρὸς Ν.), ἡ ἄλλη ἀνοίγει πρὸς Α., ἡ δὲ τρίτη βλέπει πρὸς Δ. καὶ τέλος ἡ ἄλλη ἀνοίγει πρὸς τὸν «καλέ»³. Ὅλαι αὐταὶ αἱ πύλαι ἔχουν στερεὰ ξύλινα θυρόφυλλα. Ὑπάρχουν εἰς αὐτὰς γενίτσαροι τελωνοφύλακες, σκοποὶ καὶ «γιασακτοῦδες» (φρουροὶ τῆς τάξεως). Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι τετράγωνον, ἐκτισμένον διὰ πλίνθων καὶ λίθων, οἱ δὲ τοῖχοι του εἶναι χαμηλοί. Οἱ προμαχῶνές του εἶναι κατεστραμμένοι. Δὲν ἔχει χάνδακα, οὔτε τηλεβόλα, οὔτε πυροβόλα ὄπλα (τυφέκια) οὔτε ἀποθήκην πυρομαχικῶν. Ἐχει περίμετρον 4000 βημάτων. Αἱ ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἐκκλησίαι τῶν Ἑλλήνων, Ἑβραίων, Ἀρμενίων καὶ Λατίνων εἶναι ὀλίγαι⁴. Τὰ ἐκεῖ πρατήρια εὐήμεροῦν.

*Περιγραφή τοῦ «βάρος» (= τοῦ ἔξω τοῦ φρουρίου) τμήματος
τῆς μεγάλης θεοφρουρήτου πόλεως⁵ τῶν Σερρῶν.*

Εἶναι πόλις κειμένη ἐπὶ μεγάλης πεδιάδος, μὲ κήπους καὶ ἀμπελώνας, εἰς τὸ ἔπακρον εὐήμεροῦσα, ἀνθούσα καὶ διακόσμητος. Συμφώνως πρὸς τὸ μητροφῶν τοῦ ἐπιμελητοῦ (κεχαγιαῖ) τῆς πόλεως (καταγραφή τῶν συνοικιῶν τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν) ἔχει 40 συνοικίας κατοικιῶν, ἀλλ'

¹ Εἰς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει «σίρφ». Οὕτως ἐκάλουν ἄλλοτε οἱ Τοῦρκοι τοὺς Σέρβους. Ὁ Ἑβλιᾶ τοὺς χαρακτηρίζει ὡς «φετζερέ» δηλαδὴ ἀσώτους. Ἐπροτιμήσαμεν τὴν κατ' ἔννοιαν μετάφρασιν τῆς λέξεως. Ἐννοεῖται δ' ὅτι ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Ἑβλιᾶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ καὶ ὡς πραγματικὴ ἀπόδειξις, ὅτι ἕπτηρον ἴσως ἐν Σέρραις καὶ Σέρβοι.

² Εἰς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει «καζαλάρ» (καζάδες, ὑποδιοικήσεις), ἡ ὁποία δὲν ἔχει τὸν τόπον τῆς ἐδῶ. Ὁ Τοῦρκος ἐκδότης λέγει ἐν ὑποσημειώσει ὅτι ὑπάρχει καὶ ἡ γραφή «νασαραλάρ» (= Χριστιανοί), ὅπερ ἴσως καὶ τὸ πιθανώτερον. Τὸ «Χριστιανοί» δέον τότε νὰ ληφθῇ ὡς σημαῖνον «μὴ μουσουλμάνοι».

³ Κατ' ἄλλην γραφήν «ἴσο-καλέ», δηλαδὴ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν φρούριον.

⁴ Τὸ πρωτότυπον λέγει «ἄζ-ντιρ», δηλαδὴ εἶναι ὀλίγαι. Κατ' ἄλλην γραφήν ἀναγνωστότεον «βάρ ντιρ», ἦτοι ὑπάρχουν καὶ ἐπομένως δὲν σημειοῦται ἂν αἱ ἐκκλησίαι εἶναι ὀλίγαι ἢ πολλαί.

⁵ Εἰς τὸ πρωτότυπον ὑπάρχει ἡ λέξις «μαχμυέ», ἣτις σημαίνει κυριολεκτικῶς «προστατευομένη», ἐπὶ πόλεων ὅμως «εὐτυχής», εὐήμεροῦσα. Ἡ ἐξυπονοουμένη ἔννοια εἶναι «θεοφρουρήτος». Πάντως τοῦ κοσμητικῶ ἐπιθέτου γίνεται χρῆσις διὰ τὸ τμήμα τοῦτο τῆς πόλεως, διότι πρόκειται περὶ τῶν μουσουλμανικῶν συνοικιῶν.

αἱ δέκα ἐξ αὐτῶν εἶναι αἱ ἀνωτέρω ἀναγραφόμεναι ἐντὸς τοῦ φρουρίου κείμεναι συνοικίαι τῶν ἀπίστων καὶ Ἑβραίων. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ τῶν ἀπίστων 30 συνοικίαι εἶναι μουσουλμανικαί.

Ὄνόματα τῶν συνοικιῶν.— Πρῶτον ὑπάρχει ἡ συνοικία Ἀχμέτ πα-
σα¹ καὶ ἡ συνοικία Κουρμπαγαλή² καὶ . . .³

Ἀριθμὸς τῶν μεγάλων οἰκιῶν τῶν ἐπιφανῶν προκρίτων.— Ὑπάρ-
χουν ἐν συνόλῳ 4000 μικραὶ καὶ μεγάλαι ὠραῖαι καὶ διακόσμητοι, διώ-
ροφοι, λιθόκτιστοι, μὲ καλὰς θύρας, μὲ κήπους ὁμοίους πρὸς ἐπιγεῖους
παραδείσους, μὲ στέγας κεραμοσκεπεῖς ὠραίου ἐρυθροῦ χρώματος. Ἐκά-
στη τῶν λαμπρῶν τούτων οἰκιῶν ἔχει ρέοντα καθάρια ὕδατα μὲ ἀναβρυ-
τήρια καὶ δεξαμενάς. Μὲ τὰ ὕδατα αὐτὰ ποτίζονται οἱ ὠραῖοι αὐτῆς κή-
ποι.

Ὑπάρχει τὸ μέγαρον (σαράγι) τοῦ . . . ἀγᾶ, τὸ μέγαρον τοῦ
Αὐτὰ εἶναι τὰ διάσημα μέγαρα . . .

*Περιγραφή τῶν σουλτανικῶν καὶ τῶν ἐπὶ πλουσίων προκρίτων
κιισθέντων τζαμιῶν.*

Ὑπάρχουν ἐν συνόλῳ 91 εὐκτήριοι οἴκοι. Ἄλλ' εἰς 12 ἐξ αὐτῶν
τελεῖται ἡ προσευχὴ τῆς Παρασκευῆς. Τὰ τζαμιά ταῦτα τῶν ἀστῶν
ἔχουν μεγάλας ἐνορίας (δηλαδὴ πολλοὺς πιστοὺς). Τὸ καλλίτερον ὄλων εἶ-
ναι τὸ εἰς τὴν κάτω ἀγορὰν Ἑσκί-Δζαμί (παλαιὸν τζαμί), τέμενος ἀρχαῖον
μολυβδοσκεπές, μὲ θόλον. Εἶναι ἐκτισμένον εἰς τόπον στενόν, καὶ διὰ
τοῦτο δὲν ἔχει ἱερὰν ἀλλήν (χαρέμ)⁴. Ἔχει μόνον ἔμπροσθεν τῆς πρὸς
τὸν «κιμπλὲ» (πρὸς Ν.) πύλης, εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἱεροῦ, μίαν ἱερὰν δεξα-
μενὴν, ἐκ τῶν ὑδροροῶν τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ πιστοὶ ἐκτελοῦν τὰς ἱερὰς
πρὸ τῶν προσευχῶν πλύσεις. Ἐπὶ τῆς πύλης ὑπάρχει τὸ ἐξῆς ἀραβιστὶ γε-
γραμμένον χρονόγραμμα⁵. «Ἐν ὀνόματι τοῦ θεοῦ τοῦ οἰκτιρμοῦ καὶ

¹ Τουρκιστὶ κατόπιν ἐκάστου ὀνόματος τίθεται τὸ μαχαλεσί (=συνοικία τοῦ).

² Ἡ λέξις «κουρμπαγᾶ» σημαίνει τουρκιστὶ «βάτραχος». Ἄρα τὸ ὄλον θὰ
ἦτο δυνατόν νὰ μεταφρασθῇ «Βατραχονῆσι».

³ Ἐδῶ ὁ Ἑβλιᾶ διακόπτει, παραλείπων τὰς λοιπὰς συνοικίας καὶ θέτων
ἀπλῶς, ὡς συνηθίζει, ἀποσιωπητικὰ. Τὸ αὐτὸ γίνεται καὶ κατωτέρω δι' ὅλα τὰ ἐν-
διαφέροντα σημεῖα. Ὑπάρχουν κενὰ εἰς τὰς σημειώσεις του, τὰ ὅποια ὁ περιηγη-
τῆς μας ἐλησμόνησε νὰ πληρώσῃ.

⁴ Οὕτω καλεῖται ἰδιαίτερον ἱερὸν τμήμα τῶν τζαμιῶν, πολλάκις δὲ καὶ ὁ κή-
πος ἢ ἡ ἀλλή τοῦ τζαμιου.

⁵ Ἐν τῷ χρονογράματι ὑπάρχουν φαίνεται καὶ λάθη στίξεως καὶ γραμμά-
των. Τὸ «Ἐλ-μιχνάτζ» π. χ. τοῦ δευτέρου στίχου (ὁ Ἑβλιᾶ δὲν τὸ γράφει κατὰ στί-
χους), φαίνεται ὅτι εἶναι «ἐλ-μουχτάτζ». Πάντως ἡ μετάφρασις ἀποδίδει τὴν ἔν-
νοιαν.

ἐλεήμονος, θεοῦ τοῦ ὑψίστου, ἔκτισε τὸ τέμενος τοῦτο κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σουλτάνου Μουράτ Χάν υἱοῦ Ὁρχάν, ᾧ δῶν ὁ θεὸς βασιλείαν αἰωνίαν, ὁ χορήζων τῆς θείας χάριτος Χαλίλ υἱὸς Ἀλῆ-Ἐλ-Δζεντερί. Εἶη αὐτῷ ἡ ἀφεσις. Ἔτει ἑπτακοσιοστῷ ὀγδοηκοστῷ ἐβδόμῳ (=1385)»¹.

Κατόπιν ὑπάρχει τὸ τέμενος Ζεϊνι-Καδῆ, ὠραῖον, μὲ θόλους κεκαλυμμένους ἐξ ἀπαστραπτοντος μολύβδου. Ἐκτὸς τούτου τὸ τέμενος τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, θολωτόν, ἔχον ἱμαρέτιον (συσσίτιον διὰ τοὺς πτωχοὺς), ἱεροδιδασκῆριον καὶ σχολεῖον. Εἶναι τζαμίον περίλαμπρον, κεκαλυμμένον ἀπὸ ἄνω ἕως κάτω μὲ μολύβδον. Πρὸς ἔπαινον τοῦ θελξικαρδίου τούτου τεμένους αἱ γλῶσσαι εἶναι ἀνεπαρκεῖς. Ἄν θελήσωμεν νὰ περιγράψωμεν τὸν βωμὸν (μιχράπ) καὶ τὸν ἄμβωνα (μινμπέρ) του, τὸ διὰ τοὺς ἱερωμένους προωρισμένον μέρος καὶ τὰ ὑπὲρ τὴν πρὸς Ν. πύλην ἀρχιτεκτονικά του κοσμήματα, θὰ ἐμηκύνομεν πολὺ τὸν λόγον. Ὅμοιον πρὸς τὸ ὠραῖον τοῦτο τζαμίον, εἰς τὴν χώραν τῆς Ρωμιῶν², ἴσως εἶναι μόνον τὸ ἐν τῇ πόλει τῶν Σκοπειῶν τέμενος τοῦ Γιαχιᾶ πασᾶ. Ἀλλὰ ὁ ἱερὸς περίβολος τοῦ παραδεισίου τούτου εὐκτηρίου τεμένους δὲν ὑπάρχει εἰς κανὲν μέρος. Εἶναι τόπος κατάφυτος ἀπὸ βελούδινον χλόην, ὠραῖα ἄνθη καὶ πλήρης ἀπὸ καλλικέλαδα πτηνά, ἐστολισμένους ἀπὸ ἑκατοντάδας αἰωνοβίων πλατάνων. Ἐκεῖ κατὰ χιλιάδας παραδείσια πτηνά, πῆξαντα τὰς καλιὰς των ὑπὸ τὴν σκιὰν ἐκάστου δένδρου, ψάλλουν παντὸς εἶδους μελωδικὰ ἄσματα. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς σκιᾶς ἐκάστου μεγάλου δένδρου κάθηνται χιλιάδες χιλιάδων πιστῶν συζητοῦντες ἐπὶ τῆς χλόης περὶ ζητημάτων θεολογικῶν καὶ πλουτίζοντες οὕτω τὰς ἱερὰς γνώσεις των. Εἶναι χῶρος ἱερός, κεκοσμημένος μὲ παντὸς εἶδους ὑψιτενεῖς καὶ ἀπαραιμίλους κυπαρίσσους, ἔργα θεῖα, τὸ ἄρωμα μιᾶς ἐκάστης τῶν ὁποίων ἀρωματίζει τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου. Ὅμοιοι πρὸς τὰς ὑψικαρήνους ταύτας κυπαρίσσους δὲν ὑπάρχουν εἰς κανὲν μέρος, πλὴν ἴσως ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τὸν κῆπον τοῦ Ναυστάθμου, εἰς τὸν κῆπον τῶν ἀνακτόρων καὶ εἰς τὸν κῆπον τοῦ Πύργου. Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶναι χῶρος ἱερός, τόπος ἀναψυχῆς, ἄξιος νὰ χρησιμοποιεῖται ὡς ὑπόδειγμα, τέμενος πεφημισμένον καθ' ὅλην τὴν Ρούμελην καὶ Περσίαν. Ὁ κτίστωρ του εἶναι ὁ ἐκ τῶν βεζυρῶν τοῦ σουλτάνου Ἄνωθεν τῆς πρὸς Ν. πύλης ὑπάρχει γεγραμμένον (ἀραβιστί) διὰ χρυσῶν γραμμάτων «μεζχέπ» τὸ ἐξῆς χρονόγραμμα:

«Τὸ τέμενος τότε ἔκτισε ὁ Μωχάμμετ βέης υἱὸς Ἀχμέτ πασᾶ, ὁ δὲ Σουλτάνος τῶν νικητῶν ἐπέθεσε τὴν σφραγίδά του εἰς τὸ χρονόγραμμα

¹ Ἐκ τῆς χρονολογίας ἐμφαίνεται ὅτι τὸ τέμενος τοῦτο ἀνηγέρθη ὀλίγα ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Σερρών ὑπὸ τῶν Τούρκων.

² Δηλαδή τῆς Ρούμελης.

δι' ἀγάπην τοῦ θεοῦ ὡς οἶκον τῶν προσευχομένων, ὁ Ἀσάφ¹ τοῦ Ἰσλάμ, ὁ νικητής τῶν εὐσεβῶν, καταστήσας αὐτό ἐντευκτῆριον τῶν ἐναρέτων, οἶκον τῶν ὑμνητῶν, ἔτει»

Κατόπιν ὑπάρχουν: τὸ Μακρραμελῆ-Δζαμί², ὄρατος εὐκτῆριος οἶκος, τὸ Ἐλτζέ-Δζαμί³, καὶ τοῦτο λαμπρὸν τέμενος τῆς θρησκείας, διακόσμητον μὲ ποικιλοχρῶμους γραφάς, τὸ Σελτζούκ-Σουλτάν-Δζαμί, καὶ τοῦτο ἀληθὲς σουλτανικὸν τέμενος, τὸ Τουρμπεϊ-πούρ-ἐνβάρ-Δζαμί (=τζαμίον τοῦ καταφώτου μασωλείου), τὸ Κοτζᾶ-Μουσταφᾶ-πασᾶ-δζαμισί, παλαιὸν καλλιτεχνικὸν τέμενος, κτῆριον μέγα, κτισθὲν ὑπὸ τοῦ ὁμοιούμου βεζύρου τοῦ σουλτάνου . . . ἔχον συσσίτια διὰ τοὺς πτωχοὺς (ιμαρέτια), ἱεροδιδασκῆριον σχολήν, κεκαλυμμένην ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω μὲ μόλυβδον. Ἐκ τῆς κυρίας πύλης ὑπάρχει τὸ ἐξῆς χρονόγραμμα μὲ χρυσὰ γράμματα⁴:

«Ὁ Μουσταφᾶ βέης, οὗ ὄρισμένη ἡ ὥρα (τοῦ θανάτου), πιστὸς εἰς τοὺς ἱστορημένους λόγους τῆς ἱστορίας, ἔκτισε δι' ἀγάπην τοῦ θεοῦ φέρον τὴν φωνὴν τῆς σωτηρίας καὶ τῆς εὐτυχίας ἔτει»

Ἐκτὸς τούτων ὑπάρχουν τὸ Καρατζᾶ-Ἀχμέτ-τζαμισί, μέγα βασιλικόν κτῆριον, τὸ Καρατζᾶ-Χασάν-τζαμισί, τὸ ὁποῖον ἔχει πολλοὺς ἐνορίτας, τὸ Ἀμπντῆ-μπέη-τζαμισί, κτῆριον περιλαμπρὸν, τὸ Ἀλῆ-μπέη-τζαμισί, ἀρχαιοπρεποῦς ρυθμοῦ, τὸ Ναμαζγκιᾶχ-μουςαλασί⁵. Ἐάν ἤθελα νὰ περιγράψω ἐν πρὸς ἐν ὅλα τὰ ἀνωτέρω τζαμιά, καὶ δὴ τόσον τὰ κτῆρια ὅσον καὶ τὸν ρυθμὸν καὶ τὰ λοιπὰ των, ἡ περιγραφή μου θ' ἀπετέλει ἐν εἶδος ἐκθέσεως, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομάσῃ κανεὶς «βίβλος τοῦ πολιτισμοῦ». Ἀλλὰ πόσα καὶ πόσα ἀπὸ τὰ τζαμιά εἶναι θαυμασιῶς διατηρημένα μὲ θόλους μολυβδοσκεπεῖς

¹ Ὁ Ἀσάφ ἦτο, κατά τοὺς Ἀραβας καὶ τοὺς Τούρκους, ὑπουργὸς τοῦ Σοφοῦ Σολομώντος· θεωρεῖται δὲ ὑπ' αὐτῶν ὑπόδειγμα σοφίας καὶ συνέσεως καὶ ὡς τοιοῦτο δίδεται ὡς κοσμητικὸν ἐπίθετον καὶ τίτλος εἰς ἡγεμόνας καὶ βεζύρας.

² Κατ' ἄλλην γραφὴν Μακμπερ-μαλί-δζαμί.

³ Κατ' ἄλλην γραφὴν Ἀλατζᾶ δζαμί.

⁴ Εἰς τὸ ἐπίγραμμα τοῦτο ὑπάρχουν πολλὰ λάθη τοῦ κειμένου, διὰ τὰ ὁποῖα ὁ Τούρκος ἐκδότης προτείνει διαφόρους διορθώσεις. Ἐντὶ ἔτους ὁ Ἑβραῖος θέτει ἀποσιωπητικά, ἀλλ' ὁ Τούρκος ἐκδότης θεωρεῖ ὅτι τὰ κύρια σημεῖα τοῦ χρονογράμματος (τὰ λαμβανόμενα ὡς βᾶσις διὰ τὸν ὑπολογισμὸν τῆς χρονολογίας) εἶναι τὸ τελευταῖον ἡμιστίχιον (διὰ τὸ ὁποῖον ἀντὶ τῆς λέξεως «νεντά» (neḏa=φωνή) προτείνει «μπεντά» (beda=ἀρχή) καὶ ἐξάγει ἐκ τῆς ἀθροίσεως τῆς ἀριθμητικῆς ἀξίας τῶν γραμμάτων τῶν λέξεων τοῦ ἡμιστιχίου, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ἔτους ἐγείρας 925 (1519).

⁵ Ἡ λέξις «μουςαλαῖ» σημαίνει «πλατεῖα ὅπου τελεῖται τὸ θέρος ἢ προσευχή», ἐπίσης δὲ καὶ λιθὴν πλατῆ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀποτίθεται τὸ φέρετρον κατὰ τὰς νεκρώσιμους προσευχάς.

**Ἐπαινος τῶν μικρῶν ἐδκτηρίων οἴκων (μεστζίτι) τῶν ἐν ταῖς συνοικίαις πιστῶν.*

Εἶναι ὅλα τὸν ἀριθμὸν. Πρῶτον τὸ μεστζίτιον καὶ ἡσυχαστήριον (ζαουϊέ) τοῦ Αὐτὰ εἶναι τὰ διασημότερα, τὰ ὅποια μὲ τὰ μοναστήρια (τεκκὲ) καὶ τὰ ἱεροδιδασκῆριά των εἶναι τριάκοντα. Κατὰ τὸν ὑπολογισμὸν τοῦτον, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν τζαμιῶν, αἱ Σέρραι ἔχουν ἑνενηκόντα ἐν συνόλῳ ἱερὰ τεμένη. Πληθύνει ὁ θεὸς ὁ ὕψιστος καὶ πανένδοξος τὰ ἔργα αὐτοῦ!¹

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἱεροδιδασκῆρίων (μεδρεσέδων) τῶν σοφῶν ἐρμηνευτῶν.

Εἶναι ἐν ὄλῳ . . . διδασκῆρια τῶν ἱερῶν γραμμάτων. Πρῶτον ὁ μεδρεσές τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, μέγας καὶ μολυβδοσκεπής. Οἱ καθωρισμένοι μισθοὶ τῶν μαθητῶν καὶ ἱεροδιδασκάλων ἔρχονται ἐκ τοῦ Ἐβκαφίου. Κατόπιν ὑπάρχει ὁ μεδρεσές τοῦ Σελτζοῦκ-Σουλτάν, καὶ αὐτὸς μολυβδοσκεπής . . . Δὲν ἔχει ὅμως εἰδικὸν ἀναγνωστήριον τοῦ Κορανίου καὶ αἴθουσαν ἐρμηνείας τῶν ἱερῶν ρητῶν (χαδίς).

Περὶ τῶν σχολῶν τῶν περιφιλήτων παιδιῶν.

Εἶναι ἐν ὄλῳ εἴκοσι ἕξ σχολεῖα παιδιῶν. Πρῶτον τὸ σχολεῖον τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, κατόπιν τὸ τοῦ Κοτζᾶ-Μουσταφᾶ πασᾶ, τὸ τοῦ Σελτζοῦκ-Σουλτάν αὐτὰ εἶναι τὰ διάσημα.

Περὶ τῶν μοναστηρίων τῶν δερβισῶν.

Πρῶτον ὑπάρχει ὁ τεκκὲς τοῦ Σατσλῆ-Ἐμίρ-Σουλτάν, τοῦ τάγματος τῶν Χαλβετί, κατόπιν ὁ τεκκὲς τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ, ἔπειτα

Περὶ τῶν ἀναψυκτικῶν κρηνῶν.

Ἐπάρχουν ἐν συνόλῳ ἑπτακόσαι δέκα κρηναὶ ὕδατος γλυκέος ὡς νέκταρ τοῦ παραδείσου, διότι ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἕκαστον μέγαρον ἔχει ἀνά μιαν

¹ Ἐπροτιμήσαμεν τὴν γραφὴν ταύτην ἄλλου χειρογράφου, ἀντὶ τῆς ἐν τῷ κυρίῳ κώδικι ἀκαταλήπτου.

βρύσιν ρέοντος ὕδατος, ἀσφαλῶς ὑπάρχουσιν εἰς ἐκάστην γωνίαν δρόμου καὶ ἐντὸς ἐκάστης συνοικίας μία ἢ δύο βρύσεις νεκταρίου ὕδατος.

Περὶ τῶν ἀναψυκτικῶν περιπτέρων ὑδρονομῆς (σεμπιλ-χανέ).

Ἐπάρχουσιν ἐν ὄλῳ ἐβδομήκοντα ἔν καταπραῦντικά τῆς δίψης περιπτέρα εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ τὰς συνοικίας, μεταξὺ δὲ ἄλλων τὸ τοῦ Καγιᾶ-μπαλί¹, τὸ τοῦ Σελτζούκ-Σουλτάν

Περὶ τῶν ποτιστηρίων τῶν κτηνῶν.

Ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης ὑπάρχουν πηγαὶ ρέοντος ὕδατος, ἀλλὰ τὸ ὕδωρ τὸ ρέον ἐκ τῆς βάσεως τοῦ φρουρίου, τὸ λεγόμενον «νερὸ τοῦ ἱμαρέτ» (ἱμαρέτ-σουγιού), εἶναι λαμπρὸν καὶ πολὺ χωνευτικόν.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φρεάτων καλοῦ ὕδατος τῶν οἰκιῶν.

Ἐπάρχουν ἐν συνόλῳ 2060 φρεάτα οἰκιῶν ὁμοίων πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ Σελβάν².

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγορῶν καὶ βεξεστενίων.

Εἶναι ἐν ὄλῳ 2000 πρατήρια. Δὲν εἶναι ὅμως μαγαζεῖα λιθόκτιστα καὶ κλειστά, ὡς τὰ τοῦ Χαλεπίου, τῆς Προύσης, τῆς Δαμασκοῦ καὶ τοῦ Καίρου. Ἐπάρχουν ὅμως ἑννέα θολωτὰ καὶ μολυβδοςκεπῆ βεξεστενία ὡς καὶ τέσσαρα μὲ σιδηρᾶν πύλην. Ἐντὸς αὐτῶν ὑπάρχουν ἀρχιτεχνῖται (πρωτομαγίστορες) ἐκ τῶν σπανίων, πολοῦντες καὶ ἀγοράζοντες.

Περὶ τῶν ἀναπαντικῶν λουτρῶνων.

Ἐπάρχουν πέντε δημόσιοι λουτρῶνες. Πρῶτον τὸ Ἑσκι-χαμὰμ, τὸ ὁποῖον εἶναι τοῦ Χαϊρεδὶν πασᾶ. Κατόπιν τὸ Ντεμπαγλὰρ-χαμὰμ, παλαιοῦ ρυθμοῦ, μὲ λαμπρὸν ὕδωρ, τὸ Ἄκ-χαμὰμ (λευκὸς λουτρῶν), τὸ Ἄλατζᾶ-χαμὰμ καὶ τὸ Σεῖχ-ἑφέντη-χαμὰμ. Τῶν λουτρῶνων τούτων τὸ ὕδωρ καὶ ὁ ἀήρ εἶναι λαμπρὰ, τὰ κτήρια ὠραῖα. Εἶναι λίαν εὐάεροι.

¹ «Καγιᾶ-μπαλί» σημαίνει «μέλι τοῦ βράχου».

² Ἴσως ἡ λέξις αὕτη νὰ εἶναι συγγενῆς ἢ παραφθορὰ τῆς ἐν τῇ Καινῇ Διαθήκῃ ἀναφερομένης πηγῆς τοῦ Σιλωάμ.

Περὶ τῶν ἐν τοῖς μεγάλοις τῶν προκρίτων λουτρῶνων.

Κατὰ τοὺς λόγους τῶν ἐρωτομανῶν τῶν γνωριζόντων τὰ πράγματα, ὑπάρχουν ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης περὶ τοὺς 1060 οἰκιακοὶ λουτρῶνες. Οἱ λέγοντες ταῦτα ἐπαίρονται περιγράφοντες τόσους καὶ τόσους λουτρῶνας μεγάλων. Ἐφόσον ὅμως ὁ πτωχὸς ἐγὼ γνωρίζω, ὑπάρχουν 50 λουτρῶνες μεγάλων.

Περὶ τοῦ θεάματος καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χανίων τῶν προκρίτων.

Ἐπάρχουν δέκα ἑπτὰ ἐν συνόλῳ χάνια ἐγκρίτων ἐμπόρων. Ἐν συνόλῳ δὲ . . . χάνια

Περιγραφή τῶν ἀσύλων τῶν ξένων καὶ ἀγάμων.

Ἐπάρχουν ἐν συνόλῳ ἑννέα οἰκίματα ἀγάμων, τὰ ὅποια ὅμως ἔχουν τοὺς φύλακας καὶ τοὺς θυρωρούς των. Οἱ ἐνταῦθα κατοικοῦντες εἶναι ὄλοι ἀλληλέγγυοι (ὁ εἰς ἐγγυητῆς τοῦ ἄλλου) καὶ ὑπεύθυνοι ὁ εἰς διὰ τὸν ἄλλον. Εἶναι ἐπαγγελματίαι μουσουλμάνοι καὶ μὴ μουσουλμάνοι, προερχόμενοι ἐκ ξένων χωριῶν.

Περὶ τῶν γεφυρῶν καὶ ὁδῶν, ἔργων τῶν μηχανικῶν.

Ἐπάρχουν ἐν συνόλῳ . . . τὸν ἀριθμὸν ὠραῖα λιθόκτιστοι ἀψιδωταὶ¹ γέφυραι, μεταξὺ δὲ ἄλλων ἢ τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, ὠραῖα λιθίνη γέφυρα

Περὶ τῶν ὑποδειγματικῶν συσσιτίων τῶν πτωχῶν.

.

Περὶ τῶν πατριαρχικῶν καὶ ἱερατικῶν ἐκκλησιῶν.

Εἰς τὰ ἄνω τοῦ μεσαίου φρουρίου ὑπάρχουν τοῖχοι² τῶν ἀπί-

¹ Ὁ Ἐβλιᾶ μεταχειρίζεται ἐνταῦθα τὴν λέξιν «κανιᾶρα», ἣτις ὑποδηλοῖ εἰδικῶς τὰς ἀψιδωτὰς γεφύρας. Ἄγνωστον ὅμως ἂν ἀκριβολογῇ ἢ μεταχειρίζεται, κατὰ τὸ σύνηφες αὐτῷ, εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχε, μίαν ἀραβικὴν λέξιν. Κατωτέρω, κατὰ τὴν ἀπαρίθμησην τῶν ἐν λόγῳ γεφυρῶν, μεταχειρίζεται ἀντὶ τῆς τουρκικῆς λέξεως «κιοπροῦ» (=γέφυρα), τὴν ἀραβικὴν «τζίσρ», ἣτις σημαίνει πᾶσαν γέφυραν, ἀδιάφορον ἂν εἶναι ἀψιδωτὴ ἢ ὄχι.

² Τὸ «τοῖχοι» (=ντιβάρ) τίθεται περιφρονητικῶς ἀντὶ τοῦ «ναοί». Δὲν εἶναι δηλαδὴ κτήρια, εἶναι ἀπλῶς τέσσαρες τοῖχοι.

στων¹, τῶν Ἑβραίων, τῶν Ἀρμενίων καὶ τῶν Λατίνων. Ἐξ αὐτῶν ὁμοῦς ὑπάρχει εἰς ἀρχαίως ἑλληνικὸς ναός, κτισθεὶς ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ βασιλέως Ζάλ²

Περὶ τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ κλίματος.

Ὡς ἐκ τοῦ καθαροῦ ἀέρος, τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου τῶν κατοίκων εἶναι ροδόχρουν. Εἶναι ὄχι μόνον ἰσχυροὶ καὶ ὑγιεῖς τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν πρόκριτοι εἶναι λίαν μακρόβιοι. Ἐνῶ νομίζεται ὅτι ἀπώλεσαν τὴν δύναμίν των, εἶναι πάντοτε ἰσχυροὶ καὶ εὐκίνητοι.

Περὶ τῶν ἀληθῶς σεληνοπροσώπων ὠραίων γυναικῶν καὶ ἀνδρῶν.

Οἱ ἀγγελόμορφοι³ νεαροὶ εἶναι ἄφθονοι. Πρῶτον ὅλοι οἱ θελξικάρδιοι οὗτοι εἶναι λίαν φίλοι τῶν ξένων. Φοροῦν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς ἀπὸ σαμουρόγωνα τῆς Βοσνίας, ποδήρη χιτῶνα (ντολαμᾶ) μὲ ἀργυρᾶ κομβία καὶ ἀναξυρίδας πάλιν μὲ ἀργυρᾶς πόρπας, ὑποδήματα «καμπαρντί» (;)⁴. Οἱ γέροντες πρόκριτοι φοροῦν παντὸς εἴδους ἐνδύματα ἐξ ἐριούχου καὶ σαμουρόγυνας καὶ καστορόγυνας, εἰς δὲ τὴν κεφαλὴν μωαμεθανικὸν σαρίκιον. Εἰς τὴν γλῶσσαν μεταχειρίζονται φράσεις ὡς τὸ «βαρμίσικ»

¹ Τὸ ἄπιστοι» ὑποηλοῖ ἐνταῦθα τοὺς ὀρθοδόξους Ἑλληνας.

² Κατὰ τὰς ἐν τῷ Σαχναμὲ (Βίβλῳ τῶν βασιλέων) τοῦ Φιρδουση μυθικὰς παραδόσεις τῶν Περσῶν, ὁ Ζάλ ἦτο ἥρωας θρυλικός, υἱὸς τοῦ Σάμ υἱοῦ Νερμιάν, πατρὸς τοῦ κυρίου ἥρωος τοῦ Σαχναμὲ Ρουστέμ. Ἦτο ἀρχὼν τῆς Περσικῆς ἐπαρχίας τοῦ Σεϊστάν. Λέγεται ὅτι ἐγεννήθη μὲ λευκὰς τρίχας, τοῦθ' ὅπερ ἐθεωρήθη κακὸς οἰωνός. Ὡς ἐκ τούτου ἐρρίφθη εἰς τι ὄρος, ὅπου ἐτράφη ὑπὸ μυθικοῦ τινος πτηνοῦ. Ἐξῆσε πολλὰ ἔτη, ὑπηρεθίσας μετὰ τοῦ πάππου του Νερμιάν καὶ τοῦ υἱοῦ του Ρουστέμ τοὺς τελευταίους βασιλεῖς τῆς δυναστείας τῶν Πισδαδιάν καὶ τοὺς πρώτους τῆς τῶν Κιανιάν ἢ Καγιανιάν (Ἀχαιμενιδῶν). Ὀνομάσθη «Ζάλ» (γραῖα), διότι ὡς ἐκ τῆς λευκῆς κόμης του ὁμοίαζε πρὸς γραῖαν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ λευκὸν τοῦτο χρῶμα ἐτράπη πρὸς τὸ ξανθόν, ὀνομάσθη καὶ «Ζαλ-Ζέρ» (χρυσὴ γραῖα). Ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τοῦ Κιαμπελιστάν (Καβούλ) Rudabé, ἐξ ἧς ἐγεννήθη ὁ Ρουστέμ. Ἀπέθανεν ἐν τῇ φυλακῇ, ὅπου ἐρρίφθη ὑπὸ τοῦ Μπεχμὲν (Ἀρταξέρξου τοῦ Μακρόχειρος), διότι ὁ Ρουστέμ ἐφόνευσεν τὸν πατέρα τούτου Ἰσφεντιάο (Δαρειόν). Σημειωτέον ὅτι τὸ ὄνομα «Ζάλ» γράφεται μὲ τὸ τουρκικὸν (περσικόν) γράμμα «ζέ», ἐνῶ ὁ Ἑβλιᾶ τὸ γράφει μὲ τὸ καὶ ὡς «ζ» προφερόμενον «ντάτ» παραμορφῶντων οὕτω τὸ ὄνομα τοῦ ἥρωος, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διερωτᾶται ὁ ἀναγνώστης ἂν πρόκειται περὶ αὐτοῦ. Ὁ Ἑβλιᾶ εἶναι καὶ ἀνορθογράφος.

³ Τὸ πρωτότυπον ἔχει «περὶ-ροῦῖ», ἤτοι «ἔχοντες πρόσωπον ὡς τῶν «περὶ» (νυμφῶν, ἀγγέλων, θεαινῶν)».

⁴ Ἦτος «καμπαρντί». Καμπαρντὰ εἶναι χώρα ἐν τῇ Ὑπερκαυκασίῳ, ἐξ ἧς ἢ «καμπαρντίνα».

«γκελμίσικ»¹. Οἱ περισσότεροι τῶν ραγιαδων (μὴ μουσουλμάνων) εἶναι Ἕλληνες (Ρούμ), Βούλγαροι καὶ «Τσιτὰκ» τὴν φυλὴν. Φοροῦν λευκὸν «ἀμπᾶ» καὶ ἔνδυμα ἐκ πλιμίματος (κετσέ).

Περὶ τῆς ἀμφιέσεως τῶν καλυπτομένων γυναικῶν.

Ὅλαι αἱ γυναῖκες καλύπτονται ὡς Φέρουν ποδιήρη ἐσθῆτα ἐκ παντὸς εἶδους ἐριούχου. Τὴν κεφαλὴν ἔχουν ἀκάλυπτον, περιβάλλον ὁμῶς αὐτὴν μὲ φακιόλιον ἐκ λευκοῦ τουλουπανίου. Τὸ πρόσωπον καλύπτουν μὲ μαῦρον πέπλον, εἰς δὲ τοὺς πόδας φέρουν κιτρίνας ἐμβάδας. Περιπατοῦν ἐντροπαλαί.

Ὄνόματα τῶν ἐπιφανῶν.

.....

Ὄνόματα διακεκριμένων γυναικῶν.

.....

Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν νεανίσκων καὶ ὑψηρῶν.

Οἱ δοῦλοι τῶν εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον μαῦροι Αἰθίοπες, ἔχουν δὲ ὀνόματα

Περὶ τῶν ὀνομάτων τῶν συμβιουσῶν γυναικῶν.

Καὶ αἱ δοῦλαί τῶν εἶναι μαῦραι Αἰθιοπίδες, φέρουν δὲ ὀνόματα ὡς τὰ «Cheb-jan» (Ζωὴ τῆς νυκτός), «Cheb-gun» (Ἥλιος τῆς νυκτός), «Cheb-tar» (Νύκτα σκοτεινὴ).

Οἱ φίλοι, οὓς ἐγνωρίσαμεν.

.....

Περὶ τῶν ἐξοχωτάτων ἐν σοφοῖς λατρῶν.

.....

Περὶ τῶν διακεκριμένων χειροῦργων.

.....

Περὶ τῶν εὐσεβῶν Σειχῶν.

.....

¹ Ἐντὶ τοῦ «βαρμίσιζ», «γκελμίσιζ».

Ἐπαινος τῶν διαπρεπῶν συγγραφέων καὶ ποιητῶν.

.....

Περὶ τῶν μυστικοπαθῶν.

.....

Ἐπολογισμὸς τῆς θέσεως τῆς πόλεως.

Κατὰ τὴν ἀστρονομικὴν ἐπιστήμην¹ κεῖται ἐν τῷ 28ῳ κύκλῳ. Πλά-
τος² νυκτερινὸν μῆκος

Περὶ τῶν πεπρωμένων ἀτῆς κατὰ τοὺς ἀστρολόγους.

Κατὰ τὰ λεγόμενα τῶν παλαιῶν μάντεων, τὸ πεπρωμένον ἀτῆς εὐ-
ρίσκεται ἐν τῷ ζωδίῳ (ἀστερισμῷ) τοῦ Ζυγοῦ, ἐν τῷ οἴκῳ τῆς Ἀφροδίτης.

Περὶ τῶν σπουδαίων ξενῶνων (καραβάν-σαραγίων)³.

Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὑπάρχουν καλοὶ ξενῶνες, ὅπου κάθε μῆ-
να καταλύουν καὶ ἀπέρχονται ὁδοιπόροι.

Περὶ τῶν σιτηρῶν καὶ προϊόντων.

Εἰς τὴν πεδιάδα της παράγονται φασίολοι, κύαμοι, ἐρέβινθοι καὶ φα-
κῆ, ὡς καὶ

Φυτὰ, λαχανικὰ καὶ χόρτα.

.....

Περὶ τροφίμων.

.....

Περὶ τῶν θεοπλάστων ὠραίων καρπῶν.

.....

Περὶ τῶν ζωογόνων παντοειδῶν ποτῶν.

.....

¹ «Ἴλμι-οὐστρουλάπ» (ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀστρολάβου). Μᾶλλον παραφράζεται διὰ τῆς λέξεως «ἀστρονομία», ἀλλὰ πρόκειται βεβαίως περὶ ἀστρολογίας.

² Τὴν λέξιν «ἄρξ» (=πλάτος) γράφει μὲ «ἐλίφ» καὶ «μέτ», ἐνῶ, προκειμένου περὶ γεωγραφικοῦ πλάτους, γράφεται μὲ «ἄιν». Ἐπομένως καὶ ἐδῶ ἀνορθογράφος.

³ «Καραβάν-σαράγια» λέγονται οἱ διὰ τοὺς ὁδοιπόρους τῶν «καραβανίων» ξε-
νῶνες. Τὸ «καραβάν-σαράγι» περὶφθάρη παρ' ἡμῖν εἰς τὸ τοπωνύμιον «Κραβασα-
ρᾶς». Φαίνεται ὅτι εἰς τὰς οὕτω κληθείσας θέσεις ὑπῆρχον ἐπὶ τουρκοκρατίας «κα-
ραβάν-σαράγια».

*Περὶ τῶν ἔργων τῶν ἐπαγγελματιῶν.
Τὰ καλλιτεχνικά ἔργα τῶν τεχνιτῶν*

Περὶ τῶν ἀρχαίων μαγικῶν περιέργων.

Εἰς τὸ «Μπεσίκ-τεπε» (λόφος τοῦ λίκνου) ὑπῆρχε τὸ λίθινον λίκνον τοῦ ἁγίου Ἰησοῦ. Ἐκ τούτου ἀνέβλυζεν εἰδικὸν ὕδωρ διὰ τὴν ἀσθένειαν παντὸς ἀσθενοῦς, τὸ ὅποῖον ἔπιναν.

Περὶ τῆς ἀχανοῦς πεδιάδος τῶν ἀγρῶν.

Ἡ ὄρουζά της, ὡς καὶ ἕξ εἶδη σίτου, ἡ παχεῖα κριθή της καὶ οἱ ἱβίσκοι (μπάμια) της εἶναι ἄφθονα, ἀποτελοῦντα ἀληθῆς εὐεργέτημα διὰ τὴν πόλιν καὶ τὴν χώραν.

Περὶ τῶν ἀμπέλων.

Ἐπάρχουν ἐν συνόλῳ ὠραῖοι κῆποι

Περὶ τόπων ἀναψυχῆς.

Ἐπάρχουν εἰς θέσεις περίπατοι καὶ τόποι ἀναψυχῆς, μεταξὺ δὲ ἄλλων ὑπάρχει, ὀπισθεν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ φρουρίου, πρὸς τὸ μέρος ὅπου ρεεῖ ἡ πηγὴ τοῦ Ἰμαρέτ, ἐντὸς λίαν ἐκτεταμένων χλοερῶν καὶ δενδροφύτων χώρων, οἱ ὅποιοι ὀνομάζονται «Καλὲ-ἀρντι» (=τὰ ὀπισθεν τοῦ φρουρίου), κατάφυτος, δροσερός, πτηνοβριθῆς τόπος ἀναψυχῆς. Ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν σκιὰν παχυσκίων δένδρων, δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἡλίου. Ἐκεῖ συναντῶνται, κατὰ τὰς μὴ ἐργασίμους ἡμέρας καὶ τὰς ἑορτάς, τὸ *χιντριλέζι* καὶ τὸ *Νεβρουζ*¹, ὅλοι οἱ ἐρωτόληπτοι καὶ πιστοὶ φίλοι, ἐκεῖ, εἰς τοὺς χλοερούς τούτους περιπάτους, συνέρχονται ἐν πόθῳ ὅλοι οἱ πιστοὶ φίλοι καὶ διέρχονται ὠραίας στιγμᾶς συνδιαλεγόμενοι οἰκείως. Εἶναι μέγας τόπος ἀναψυχῆς. Ἀπαράλλάκτως ὅπως εἰς τὸ Ἰκόνιον τῆς Ἀνατολῆς φημιῖται τὸ Μεράμι, εἰς τὴν Μαλάτιαν (Μελιτηνήν) τὸ Ἀσμποζοῦ, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ Γκιόκ-Σοῦ καὶ ὁ Κεατχανές, εἰς τὸ Σαρί-Γιῶρ² αἱ ἐξοχαὶ τοῦ Σελιμ-Χάν, οὕτω καὶ τῆς πόλεως ταύτης τῶν

¹ Βλ. τὰς ἀνωτέρω σχετικὰς ὑποσημειώσεις.

² Προάστιον ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὁχθῆς τοῦ Ἄνω Βοσπόρου παρὰ τὸν Βαθουρῦακα (Μπουγιούκ-δερέ). Ἡ θέσις, ὅπου γίνονται ἐκδρομαὶ ἀναψυχῆς, ἔχουσαι καὶ ὠραίας πηγὰς ψυχροῦ ὕδατος, κεῖται ἐνδότερον.

Σερρῶν εἰς ὄλον τὸν κόσμον φημισμένον εἶναι τὸ «Καλὲ-ἄρντι».

Τὸ ἀναφυκτῆριον τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ.

Ὁ ἱερός κήπος τοῦ ἀνωτέρω ἀναφερομένου τζαμίου τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ, κατάφυτος μὲ δένδρα καὶ γλόην, εἶναι ὠραῖος περίπατος καὶ τόπος ἀναψυχῆς, διότι εἶναι ἱερός χώρος τοῦ θεοῦ, ἀληθῶς ἀξιοθέατος.

Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχει ἡ ἐξοχικὴ θέσις εἰς τὸ πρὸς τὴν Ζίχνην μέρος τῆς πόλεως. Ἐδῶ, ὅταν ἦλθον κατὰ πρῶτον εἰς τὴν πόλιν ταύτην δέκα ὀκτὼ «γαζῆδες» (ἥρωϊκοὶ νικηταί, πολεμισταὶ) μετὰ τοῦ Ἑβρενός, ἔδεσαν τοὺς ἵππους τῶν εἰς δέκα ὀκτὼ πασσάλους. Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ὑπάρχουν ἀκόμη δέκα ὀκτὼ πλάτανοι, ὁ καθείς τῶν ὁποίων ἐξέτεινε τὴν κορυφὴν του πρὸς τοὺς τρεῖς οὐρανοὺς. Ἐκ τῶν δένδρων τούτων εἶναι γνωστὸν ὅτι τὰ θαύματα τῶν ἁγίων εἶναι ἀληθῆ, διότι οἱ ξηροὶ πάσσαλοι ἔγειναν τοιαῦτα παμμέγιστα δένδρα.

Περὶ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ἀξιοθαυμάστων πραγμάτων.

Τῆς πόλεως ταύτης τῶν Σερρῶν χιλιάδες πραγμάτων εἶναι ἐπαινεταί. Πρὸ πάντων οἱ κνανόποδες καὶ ποικιλόφθαλμοι βοῦβαλοι, καὶ οἱ ἄρρενες αὐτῶν δὲν ὑπάρχουν οὔτε εἰς τὸ Κουρδιστάν, οὔτε εἰς τὸ Βάν, οὔτε εἰς τὰ Ἄδανα, οὔτε εἰς τὴν Ταρσόν. Ἐν ζευγος βουβάλων πωλεῖται ἀντὶ 200 γροσίων. Ἀλλὰ σύρουν φορτίον τεσσάρων ἀμαξίων φορτωνόμενον εἰς τὸ ἀμάξιόν των, τόσον ἰσχυροὶ βούβαλοι εἶναι. Ἀκόμη εἰς τὰ θαυμαστά της πράγματα ἀνήκουν καὶ

Περὶ τῶν γενικῶν γνωρισμάτων τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Πρῶτον εἰς ὅλας τὰς λεωφόρους τῆς πόλεως ταύτης τῶν Σερρῶν χωροῦν ἀνὰ τρεῖς καὶ τέσσαρες ἀμαξαι ἰμοῦ, ἢ μία παρὰ τὴν ἄλλην. Ὅλαι αἱ ὁδοὶ εἶναι ἐστρωμέναι διὰ λευκοῦ λιθοστρώτου (καλντιρίμ). Εἰς τὴν γωνίαν ἐκάστης ὁδοῦ ὑπάρχουν κοῦραι μὲ πόσιμον ὕδωρ. Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν τῶν ὁδῶν, εἰς τὰς ἀγοράς, ρέουν ὕδατα. Εἶναι πόλις διακόσμητος καὶ εὐσκίος, ὁμοία πρὸς τὰς ἐν Περσίᾳ, εἰς τινὰς λεωφόρους καὶ εἰς πλείστας ὄσας πλατείας τῆς ὁποίας ὑπάρχουν πανύψηλα δένδρα, κληματαριαὶ ἀμπέλων καὶ ὑψικάρῃνοι κυπάρισσοι. Ὅμοία ταύτη πόλις δὲν ὑπάρχει εἰς ὄλην τὴν Ρούμελην. Ἄλλ' ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αἱ ἐν τῷ Κια-

φριστάν¹ πόλεις Δυνκέρκη, Δανιμαρκία, Λόντζατ (;), Ἄμστερνταμ καὶ Κίτσε (;) εἶναι πόλεις ὠραῖαι, διακεκοσμημέναι μὲ τοιαῦτα παντὸς εἶδους δένδρα. Ἄλλως τε καὶ ὁ πλάστης τῶν δύο κόσμων τὴν ἔπλασε περισσῶς ὠραίαν. Εὐτυχοίη μέχρι συντελείας τῶν αἰῶνων. Διότι τοσάκις συναναστράφημεν καὶ συνδιελέχθημεν μετὰ τῶν κατοίκων τῆς, διελθόντες σιγμὰς ὠραίας, τόσον εἰς τὴν πόλιν ὅσον καὶ εἰς τὰ θέρετρόα τῆς. Καὶ μάλιστα ἐπειδὴ τὸ πεπρωμένον τῆς πόλεως ταύτης εὐρίσκεται εἰς τὸ ζώδιον τοῦ Ζυγοῦ, ὅλοι οἱ κάτοικοί τῆς διέρχονται τὸν βίον των ζυγίζοντες ὡς διὰ ζυγοῦ τὰ πάντα, ὄντες εἰς τὰς ἐργασίας καὶ ἀσχολίας των λαὸς ἐμπόρων, ἕκαστος ἀναλόγως τῆς τάξεώς του, μία δὲ ἄλλη τάξις αὐτῶν εἶναι ἐπιφανεῖς πρόκριτοι, διατελοῦντες εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἄλλοι πάλιν εἶναι εὐσεβεῖς μουσουλμάνοι σοφοί, ἱμάμαι καὶ ἱεροκήρυκες, ἱεροδιδάσκαλοι (οὐλεμά), πηγὴ σοφίας καὶ ἀρετῆς, ὡς καὶ ποιηταί. Οἱ τεχνίται τῆς εἶναι ἀριστοτέχναι. Ἐπειδὴ εὐρίσκονται εἰς τὸν οἶκον² τῆς Ἀφροδίτης, εἶναι ὅλοι εὐφραντασίωτοι, ἔχοντες κλίσιν εἰς τὰ μουσικὰ ὄργανα, ὡς ἡ λύρα, τὸ τύμπανον, ὁ αὐλός, τὸ σαντούριον καὶ ὁ ταμπούρας

Περὶ τῆς ἐκτάσεως τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Τὸ ὀλικὸν μῆκος τῆς ἀχανοῦς ταύτης πόλεως ἀπὸ Ἀνατολῶν μέχρι Δυσμῶν, ἀπὸ τῆς συνοικίας Ἀχμέτ-πασᾶ μέχρι τοῦ τεκκέ τοῦ Μουσταφᾶ-πασᾶ, εἶναι 4000 συνήθη βήματα. Ἀλλὰ μὲ βάδισμα ἀνδροπρεπὲς³ εἶναι 4000. Μὲ βάδισμα ὅμως βραδὺ ὡς τῶν ὀπιοποτῶν⁴ γίνεται 10.000 βήματα. Εἷς τινὰ μέρη τὸ μῆκος εἶναι 3000, 4000 καὶ 2000. Εἰς ταῦτα ὅμως δὲν συμπεριλαμβάνονται οἱ ἔξω κῆποι καὶ ἀμπελῶνες. Ἐμετρήθησαν σχεδὸν ὅλα τὰ κατακνημένα μέρη τῆς πόλεως. Τὸ ἔδαφος τῆς πόλεως ταύτης περιεγράφη ὑπὸ τῶν περιηγητῶν τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε τὴν ὠνόμασαν «ἡ ἐκ δεξιῶν ὁδός», ἐνῶ τὴν ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Μπούντιν (Βούδιν, δηλαδὴ Βούδαν, Βουδαπέστην) ὁδὸν καλοῦσιν «ἡ ἐξ εὐωνύμων ὁδός». Τὴν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τῶν δύο τούτων διήκουσαν ὁδὸν, φθάνουσαν μέχρι τῶν μερῶν τοῦ βιλαγετίου τοῦ Μορέως, ὠνόμασαν «Ἐρκέκ-γιολοῦ» (δρόμον τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῶν ἀνδρῶν), τὴν δὲ ἐκ Σόφιας μέχρι Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης ὁδὸν καλοῦσι «Dichi Yol» (θηλυκὸν δρόμον), καὶ τὴν ἐξ Ἀδριανουπόλεως εἰς Ἐλιμασάν,

¹ Κιαφριστάν σημαίνει ἡ χώρα τῶν ἀπίστων (κιαφίρ). Ἐννοεῖ τὴν Εὐρώπην.

² «Οἶκον» τοῦ ἀστρολογικοῦ οὐρανοῦ.

³ Ὁ Ἐβλιᾶ γράφει «λεβεντανέ», κοινῶς «λεβέντικο».

⁴ Τὸ κείμενον ἔχει «τεριακῆ», οἷτινες εἶναι οἱ κοινῶς λεγόμενοι «θεριακλήδες» (βεβαρημένοι ἐξ ὀπιοποσίας καὶ οἰνοποσίας).

Αὐλῶνα καὶ Δέλβινον τῆς Ἀλβανίης «Οὐγοὺλ-γιολοῦ» (δρόμον τοῦ υἱοῦ)¹.

Περὶ τῶν περὶ τὴν πόλιν τῶν Σερρῶν καζάδων, φρουρίων καὶ πόλεων.

Πρῶτον πρὸς Ν., εἰς ἀπόστασιν δύο σταθμῶν, κεῖται ἡ ὄχυρὰ Θεσσαλονίκη, ἡ πόλις τοῦ Ὀρφάν (Ὀρφανοῦ), ἡ πόλις Σεντερκισί (Σιδηρόκαψα). Πρὸς Α., εἰς ἀπόστασιν ἑνὸς σταθμοῦ, ἡ πόλις Ράχοβα, ἡ πόλις Πράβιστα (τὸ Πράβιον), ἡ πόλις Βασλάκ, τὸ φρούριον τῆς Ζίχνης, ἡ πόλις τοῦ Λοξάτου καὶ ὁ καζᾶς τοῦ Μπερεκετλί. Πρὸς Β. ἡ πόλις τοῦ Νευροκοπίου, ὁ καζᾶς τοῦ Ραζλόκ. Πρὸς ΒΔ. ἡ πόλις τῆς Οὐστρουμτζας (Στρομνίτσα, Στρούμιτσα), ἡ πόλις τοῦ Μασκλόρ-Παναϊρί (Μασκκlor), πρὸς Δ., εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων ὥρων ἡ πόλις τοῦ Ντεμουρ-Χισάρ², ὁ Καζᾶς τοῦ Μενλίκ (Μελενοίκου), ὁ καζᾶς Βετρίνα καὶ ὁ καζᾶς Πετρίτς καὶ πλεῖστοι ἀκόμη καζᾶδες, ἀλλ' εἰς ἱκανὴν ἀπόστασιν. Ὅλοι ὁμως αὐτοὶ οἱ καζᾶδες ἔχουν ἀνάγκην τῆς ἀγορᾶς τῶν Σερρῶν.

Ἐπαινος τοῦ μεγάλου θέρετρον τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Πρῶτον τὸ κλίμα τῆς πόλεως κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι λαμπρὸν καὶ εὐκραές. Ἐπειδὴ ὁμως τὸν Ἰούλιον ὁ καύσων εἶναι σφοδρός, πρὸς Ν. δὲ τῆς πόλεως ἐκτείνεται μεγάλη πεδιάς, ὑπάρχει, πρὸς ΒΔ. καὶ Δ. αὐτῆς, σειρὰ μεγάλων καὶ ὑψηλῶν βουνῶν. Τὸ πανύψηλον τοῦτο ὄρος ὠνόμαζον οἱ Ἕλληνες ἱστορικοὶ «Ἀνὰ-νταγῆ» (Ἔρος τῆς μάννας). Εἶναι βουνὸν ὑψηλὸν καὶ ἔνδοξον. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν διάσημα εἶναι τὸ θέρετρον Μπινγκιόλ (τῶν χιλίων λιμνῶν), τὸ θέρετρον Γκιουσέν καὶ εἰς τὴν Καισάρειαν τὰ θέρετρα τοῦ Ἑρτζᾶς³.

Ἀλλὰ τῆς πόλεως ταύτης τῶν Σερρῶν τὸ θέρετρον τοῦ Ἀνὰ-ντάγ εἶναι διάσημον καθ' ὅλην τὴν Ρούμελην, τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Περσίαν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο θέρετρον τῆς καθέδρας τοῦ δυσμόρφου βασιλέως Ζάλ⁴. Ἀκόμη καὶ σήμερον ἀνέρονται εἰς μίαν ἡμέραν εἰς τὸ

¹ Κατ' ἄλλην γραφὴν «Ὀγουροῦν-γιολ» (;) (ἴσως ὁ δρόμος τοῦ καλοῦ οἴωνοῦ, κοινῶς τοῦ γουριοῦ).

² Ὁρθότερον καὶ τουρκιστὶ Ντεμίρ-Χισάρ, ἦτοι Σιδηρόκαστρον.

³ Ἑρτζᾶς-Δάγ εἶναι ὁ παρὰ τὴν Καισάρειαν Ἀργαῖος, ὑψηλὸν ἐσβεσμένον ἠφαίστειον.

⁴ Παράδοξος, ἂν μὴ καὶ τερατώδης, εἶναι ἡ μεταφορὰ αὕτη τοῦ θρυλικοῦ ἥρωος τῶν Περσῶν εἰς τὰς Σέρρας. Ὁ Ἑβλιᾶ ἔχει εἰδικότητα εἰς τὰ τοιαῦτα. Τὸ ἐπίθετον «μπετ-λακά» (=κακομούτσουνος, δύσμορφος) δίδει ὁ Ἑβλιᾶ εἰς τὸν ἥρωα τῶν Περσῶν, διότι, ὡς γνωστόν, οἱ Τοῦρκοι ἐμίσουν καὶ περιεφρόνουν τοὺς Πέρσας σχεδὸν ὅσον καὶ τοὺς Ἕλληνας, ἂν μὴ καὶ περισσότερον.

θέρετρον τοῦτο μέχρι τῆς ὑψηλῆς κορυφῆς του. Δύο χιλιάδες ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ νομοῦ (βιλαγετίου) ἔχουν θερινὰς οἰκίας, πρὸς δὲ ὑπάρχουν 40 τζαμιά καὶ μεστζίτια, εἰς λουτρῶν, δύο χάνια, ἓν ἱεροδιδασκῆριον (μεδρεσέ), ἓν μοναστήριον (τεκκέ), ἓν σχολεῖον διὰ μικρὰ παιδιά, 500 πρατήρια. Ἔχουν ἀκόμη καὶ χιλιάδας ἄλλας παντοίων κτηρίων. Ἀπαξ τοῦ ἔτους ὁ λαὸς ἐξέρχεται εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο, ἀναπαύεται καὶ διασκεδάζει ἐπὶ ἕξ μῆνας, ὑπακούων εἰς τὰ θεῖα κελεύσματα καὶ ἐκτελῶν τὰ τῆς λατρείας μέχρι βαθμοῦ ἀπεριγράπτου. Κατόπιν, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ χειμῶνος, ἔρχονται εἰς τὴν πόλιν καὶ διαχειμῶνται πάλιν ἐπὶ πέντε ἕξ μῆνας εἰς τὰς οἰκίας, συναναστρεφόμενοι πρὸς ἀλλήλους. Αὐταὶ εἶναι αἱ ἀσχολίαι καὶ ἐργασίαι τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ταύτης. Ἡ θεία σοφία ἠθέλησεν ὅπως καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινότατος, μεταβαίνων κατὰ τὸ εὐλογημένον τοῦτο ἔτος εἰς τὸν ὑπὲρ πίστεως ἐν Κρήτῃ πόλεμον, ἐξέλθω μετὰ τῶν ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἀγαπητῶν φίλων εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο καὶ διασκεδάσω ἐπὶ δέκα ἑπτὰ ἡμέρας. Ἐώρασα τὸ μετὰ τὸν μῆνα Ραμαζὰν τοῦ ἔτους 1078 (1668) Βαϊράμιον εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο μὲ καλὴν συντροφίαν. Εἶναι πράγματι τόπος μὲ λαμπρὸν ἀέρα, ἀληθῆς θελξικάρδιος παραδείσος, ἀνώτερος τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει. Ἔχει ἐν συνόλῳ τριακοσίας ρεούσας πηγὰς ἐξ ἐκάστης τῶν ὁποίων ἀναβρῦει καὶ ἓν εἶδος ζωοποιοῦ ὕδατος. Ὡς πρὸς τὴν ἐλαφρότητα, τὸ ὕδωρ αὐτοῦ εἶναι καὶ ἀπὸ τὰ ἐλαφρότερα ἐλαφρότερον, παραδείσιον νέκταρ ἀπαράμιλλον. Ἐπειδὴ τὸ ὕδωρ ὅλων εἶναι εἰς τὸ ἔπακρον χωνευτικὸν καὶ ζωοποιόν, ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ φάγη ἓν παχὺ ἀρνίον, ἅμα πῆν ἓν ποτήριον τοῦ ὕδατος τούτου, θὰ πεινάσῃ πάλιν ἀμέσως, τόσον ἐπιταχυντικὸν τῆς πέψεως ποτὸν ἔχουν. Ἀλλὰ εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο ὁ κόσμος ἔχει κατὰ τὸ θέρος ἀνάγκην γούνας. Τὸν μῆνα Ἰούλιον χιονίζει ἐνίοτε καὶ τὸ ψῦχος εἶναι δριμύτερον παρ' ὅσον τὸν χειμῶνα. Τόσον εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο, ὅσον καὶ εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰς λεωφόρους τῆς πόλεως, ὑπάρχουν ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ καθενὸς ὑψηλὰ πεῦκα ὑψοῦντα τὴν κορυφὴν τῶν μέχρι τῶν τριῶν οὐρανῶν, ὡς καὶ χιλιάδες τῶν χιλιάδων εἰδῶν ἄλλων πρασίνων ὁπωροφόρων δένδρων ὧν τὸν ἀριθμὸν μόνος ὁ Πλάστης τοῦ κόσμου γνωρίζει.

Ἐποδειγματικὰ μνημεῖα τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ.

Πρὸς Ν. τοῦ θερέτρον τούτου ὑπάρχει μέγας μονόλιθος βράχος, ὀνομαζόμενος «Ἁγί-Καγιασί» (=Βράχος τῆς ἄρκτου). Ἐντὸς τοῦ βράχου τούτου ὑπῆρχε ὁμοίωμα ἄρκτου ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ χρυσοῦ καὶ ὡς ἐκ τούτου ὠνόμασαν αὐτὸν «Ἁγί-Καγιασί». Καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη, κατὰ τὴν περίοδον τοῦ δριμύτος ψύχους τοῦ χειμῶνος, αἱ ἄρκτοι ἀποσύρονται εἰς τὰ σπήλαια ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας, τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν

πρώτην ἐξερχόμενοι, ἀνέρχονται πρῶτον εἰς τὸν βράχον τοῦτον καί, φθάνουσαι εἰς τὴν θέσιν τοῦ μνημείου ἐκείνου τῆς ἄρκτου, ἀπολαμβάνουν τῆς θέας τοῦ κόσμου. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἔβαλαν τὸν δύσμορφον παληοβασιλέα τὸν νὰ ἀνεγείρῃ τὸ μνημεῖον τοῦτο ἐπὶ τοῦ βράχου ἐκείνου. Ἐκάστη ἄρκτος, ἂν ἔχη αἰγαγρόφιλον¹, ἀνέρχεται ἐκεῖ, ὅλαι δὲ αἱ ἄρκτοι αὐταὶ ἀποθέτουν ἐκεῖ τὸ αἰγαγρόφιλόν των. Κατόπιν οἱ μάγοι καὶ αἱ γοαῖαι μάγισσαι λαμβάνουν τὸ αἰγαγρόφιλον τῶν ἄρκτων καὶ κάμνουν χιλίων εἰδῶν μαγικὰ καὶ ἔκτακτα πράγματα. Βραδύτερον, ὅταν τὸ θέρετρον τοῦτο περιήλθεν εἰς χεῖρας τῆς δυναστείας τοῦ Ὀσμάν, οἱ ἄνθρωποι τῆς Δύσεως κατέστρεψαν μὲ κάποιαν τέχνην τὸ μνημεῖον τοῦτο τῆς ἄρκτου, ἀφήρεσαν τὸν χρυσοῦν καὶ τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ ἀπῆλθον. Ἀκόμη μένουσιν τὰ ἴχνη του, ἀλλ' οὐδόπως φαίνεται μορφὴ ἄρκτου. Ἐπειδὴ ὅμως πάλιν κατ' ἔτος, μετὰ τὸ Ἑρμπαῖν², συμβαίνει νὰ ἀνέρχονται εἰς τὸν βράχον τοῦτον αἱ ἄρκτοι, διὰ τοῦτο ὀνομαζέουσι τοῦτον «Ἁγί-Καγιασί», (Βράχον τῆς Ἄρκτου). Ὁ βράχος οὗτος εἶναι πανύψηλος πύργος, κατασκευασθεὶς διὰ τῆς δυνάμεως τῶν χειρῶν κατὰ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ Νῶε, ὑψώσας τὴν κεφαλὴν του μέχρι τῆς ὑψίστης κορυφῆς. Ἐξισούμενος κατὰ τὸ ὕψος πρὸς τοὺς ἑπτὰ οὐρανοὺς, ἀποτελεῖ ὄρος τόσον ὑψηλόν, ὥστε, ἂν ἄνθρωπος ἀνέλθῃ εἰς τὴν κορυφὴν του, ἀκούει τὰ οὐράνια ἄσματα καὶ τοὺς θείους ὕμνους³ τῶν Χερουβείμ⁴ καὶ βλέπει ἐν μέσῃ λαμπρᾷ ἡμέρᾳ τὴν περιφορὰν καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἑπτὰ πλανητῶν. Ἐπλά-

¹ Αἰ γ α γ ρ ό φ ι λ α (γαλλιστὶ aegagropile ἢ éagagropile, κοινῶς bezoard, περισσιτὶ καὶ τουρκιστὶ «π α τ - ζ ε χ ί ρ» ἢ «π α ν - ζ ε χ ί ρ», ὡς γράφει καὶ ὁ Ἑβραῖος, ὅπερ εἰσπηθήσῃ καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὡς «π α ν τ ζ ε χ ρ ι») καλοῦνται τὰ συγκρίματα τὰ εἰρησκόμενα ἐντὸς τοῦ πεπτικοῦ σωλήνος θηλαστικῶν τινῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν μηρυκαστικῶν. Ἀποτελοῦνται ἀπὸ τρίχας τὰς ὁποίας καταπίνουσι τὰ ζῷα ἀπολειχόμενα. Μὲ τὰς συστατικὰς καὶ διαστατικὰς κινήσεις τοῦ στομάχου ταῦτα συγκεντρούμενα ἀποτελοῦν συμπιλημένην σφαῖραν ὁμοιάζουσαν πρὸς λιθάριον. Αἱ σφαῖραι αὗται καλοῦνται ἐντερόλιθοι. Ἀνατολικοὶ τινες λαοὶ ἀποδίδουσιν εἰς τοὺς ἐντερόλιθους τούτους θεραπευτικὰς ιδιότητας, δι' ὃ προσέφερον μεγάλας τιμὰς διὰ τὴν ἀγορὰν των. Ἄλλοτε τὸ μονοπώλιον τῶν λίθων τούτων εἶχον οἱ ἡγεμονόπαδες τῆς Περσίας. Τρεῖς τοιοῦτους λίθους ἀπέστειλεν ὁ Σάχης τῆς Περσίας ὡς δῶρον εἰς τὸν Μέγαν Ναπολέοντα.

² Καλεῖται «ἐρμπαῖν» (ἡ λέξις ἀραβικὴ, σημαίνουσα «τεσσαράκοντα») ἡ χειμερινὴ περίοδος τοῦ ἀπὸ τῆς 21ης δεκεμβρίου μέχρι τῆς 29ης ἰανουαρίου τεσσαρακονθήμερου, καθ' ἃ αἱ ἄρκτοι περιπιπτουσιν εἰς λήθαργον.

³ Διὰ τοῦ «θείου ὕμνου» μεταφράζομεν κατ' ἔννοιαν, παραφράζομεν μᾶλλον, τὴν λέξιν «τεκμπέρ» (παρὰγομένην ἐκ τοῦ «ἐκμπέρ» = μέγιστος), ἣτις σημαίνει «ἀπαγγέλλειν ὑψηλοφώνως ἐν χορῶ τὸ «Ἄλλάχ ἐκμπέρ!» = Μέγιστε θεέ, ἢ Μέγιστος ὁ Θεός!»

⁴ Ἡ ἑβραϊκὴ λέξις «χερουβείμ» (πληθυντικὸς τοῦ «χερούβ») ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν Ἀραβικὴν ὡς «Κερουμπιγιάν» ἢ «Κερουμπιγιούν».

σθη βράχως τόσον ὑψηλός, ὥστε εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν του εἶναι ὁρατὰ ἀσφαλῶς τὰ χωρία, αἱ πόλεις καὶ τὰ ὑψηλὰ βουνὰ τὰ κείμενα εἰς τὰς ὁδοὺς τὰς ἐντὸς ἀποστάσεως τριῶν ἡμερῶν.

** Ἄλλα κτίσματα θείας τέχνης.*

Πρὸς Δ. τοῦ ἀξιοθεάτου τούτου θερέτρου ὑπάρχει μέγας καὶ ὑψηλὸς βράχος, καλούμενος «Γκερντέκ—καγιασι» (βράχος τῆς νυμφικῆς παστᾶδος), ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ἑκατοντάδες σπηλαίων. Ὁ πλάστης τῶν δύο κόσμων ἔπλασε τὸν βράχον τοῦτον μὲ δύο κλάδους, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἔχει τὸ ὕψος τοῦ τριωρόφου μιναρὲ τοῦ τζαμιου Σουλεῦμανι¹.

Εἶναι λοιπὸν βράχος ὑψηλὸς καὶ διχαλωτός. Τὸ μεταξὺ τῶν δύο κλάδων διάστημα εἶναι δύο καὶ τριῶν πήχεων. Τὸ ὕψος ἑκάστου εἶναι 400 περίπου πήχεων. Ὑπάρχει τόπος, ἵνα στηθῇ σκηνὴ ἐκ λινοῦ ὑφασματος ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς ἐνὸς τῶν βράχων. Ὁ βλέπων ἐκ τῶν βράχων τούτων πρὸς τὰ κάτω αἰσθάνεται ἴλιγγον. Μὴ δῶη Κύριος!

Ἄλλ' εἰς τὴν πόλιν ταύτην ὑπάρχουν τόσοι καὶ τόσοι ἰσχυροὶ τὸ σῶμα ἀθληταί, εὐκίνητοι ὡς ἰέρακες, οἵτινες, ἐπιδεικνύοντες τὴν ἐπιδεξιότητά των, διέρχονται πηδῶντες ἀπὸ βράχου εἰς βράχον. Ἄλλά, Κύριε Θεέ! Αὐτὸ δὲν εἶναι δύναμις ἀνθρωπίνη. Εἶναι ἄθλος ἀνδρείων. Ὁ ἔχων τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ τόπου τούτου εἶναι κάποιος φιλόανθρωπος, ὅστις, πρὸς θέαν τῶν ἀνερχομένων εἰς τὸν βράχον τοῦτον καὶ τῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον πηδῶντων ἀνήγειρεν ὑψηλὸν περίπτερον, τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῶν σπανίων ἐν τῷ κόσμῳ.

Καὶ εἰς τὸ θέρετρον τοῦτο ὑπάρχουν χιλιάδες μοναδικῶν τόπων ἀναψυχῆς Δὲν δύναμαι ὅμως νὰ γράψω περὶ αὐτῶν διὰ μακρῶν, διὸ καὶ συντομεύω, ἀρκοῦμενος εἰς ὅσα ἔγραψα. Αὐτὰ ἀρκοῦν.

Περὶ τῶν θερμοπηγῶν, δηλαδὴ περὶ τῶν ἱαματικῶν λουτρῶν.

Βορείως τῆς διασήμου πόλεως τῶν Σερρῶν, ἐπὶ τῶν βουνῶν, εἰς τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου², ὑπάρχει δεξαμενὴ θερμοῦ ὕδατος διαυγοῦς. Αὕτη δὲν ὁμοιάζει μὲ τὰς ἄλλας θερμοπηγὰς καὶ τὰ ἄλλα λουτρά. Εἶναι ὅμως τὰ ὕδατά της πολὺ ὠφέλιμα. Ὁφελοῦν πολὺ κατὰ τῆς λέπρας. Ὁ προαναφερθεὶς φιλόανθρωπος ἔκτισεν ὑπὲρ τὴν πηγὴν ταύτην λιθίνους θό-

¹ Ἐννοεῖ τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει τζαμιὸν τοῦ σουλτάνου Σουλεῦμάν.

² Κατ' ἄλλην γραφὴν : «εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεως σταθμοῦ».

λους καὶ θαλάμους ἀναρρωτηρίων, ὑαλωτῶν καὶ πολλὰς δεξαμενὰς. Χιλιάδες ἀνθρώπων ἔρχονται τὸν Ἰούλιον ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ πόλεων, στήνουνσι σκηνὰς καὶ πίνουσιν (ἐκ τοῦ ὕδατος) ἐπὶ ἓνα δύο μῆνας εὐρίσκοντες ἀναψυχήν.

Περὶ τάφων καὶ προσκνημάτων τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν.

Πρῶτον ἀνωθεν τῆς γεφύρας τοῦ Ἀχμέτ πασᾶ εἶναι τεθαμμένος ὁ Πιρ-Ντεντέ (déde), ὁ Σεῖχ-Μπεδρεντίν-Σουλτάν, παρὰ δὲ τὸ μνημεῖον τοῦ Μπεσικ-Γεπέ ὁ τοῦ Ἑσ-Σεῖχ-Χαζρέτι-Μουσαλλαχεντίν-Σουλτάν, τοῦ ἐπιφανεστάτου τῆς χώρας καὶ ὁδηγοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Κατόπιν εἰς τὴν συνοικίαν Κουρμπαγαλικ εἶναι ὁ τάφος τοῦ κρατίστου τῶν ἁγίων καὶ στηρίγματος τῶν ἐναρέτων Ἑσ-Σεῖχ-Μετζνούν-Μπαμπᾶ (= τρελλοῦ γεροπατέρα). Εἰς δὲ τὸν τεκνὸν τοῦ Σεῖχ-Σατσλῆ (=μαλλιαροῦ γέροντος), ὁ τάφος τοῦ σοφωτάτου¹ καὶ ἀκινήτου ἐρημίτου Ἑσ-Σεῖχ-Χαζρέτι² Ἐμίρ Σουλτάν, ὁ τάφος τοῦ τελείου λειτουργοῦ τῆς ἀγάπης, τοῦ ἀγαπητοῦ τῶν λατρευτῶν καὶ φίλου τῆς ἀρετῆς «Χαζρέτι Μαχμούτ Ἑσσεῖχ Μαξούτ Ντεντέ», ὁ τάφος τοῦ «Ἑσ-σεῖχ Χαζρέτι Γιαχιᾶ ἐφέντη».

Οὗτος κατήγετο ἐκ Τοκάτ³, ἦτο δὲ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν⁴ τοῦ σεῖχου (γέροντος ἢ ἡγουμένου) τοῦ ἐν τῇ Πόλει εἰς θέσιν Ζιντζιρλι-Σερβι τζαμίου τοῦ Καρατζᾶ-Μουσταφᾶ πασᾶ Σουμπούλ Σινὰν ἐφέντη. Ἐλθὼν δὲ εἰς τὴν πόλιν ταύτην τῶν Σερρῶν, ἐτάφη ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ τεκνὸς τοῦ Ἐμίρ-Σινὰν ἐφέντη. Εὐλόγημένον εἶη τὸ μυστήριον (μυστικὸν) αὐτοῦ! Πρὸς τούτοις ὁ τάφος τοῦ «Ἑσ-σεῖχ-χαζρέτι Γιαχιᾶ⁵ ἐφέντη», τοῦ κεκρυμμένου ἡλίου, σελήνης τῆς ζωῆς, δηλαδὴ τοῦ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἐρντεμπιλί-ζαδὲ γνωστοῦ μεγάλου διδασκάλου⁶. Καὶ ὁ ἅγιος οὗτος εἶναι τεθαμμένος εἰς τὸν ἱερὸν περίβολον τοῦ τεκνὸς τοῦ Ἐμίρ-Σουλτάν. Ἐκεῖ

¹ Κατὰ λέξιν «κατόχου τῆς γνώσεως, ἣν πρεσβεύει ἐν πεποιθήσει καὶ χωρὶς νᾶ ἀμριβάλλη.

² Ὁ τίτλος «χαζρέτ» ἐν μὲν τῇ συνήθει γλώσσει τῆς ἐθιμοτυπίας, ἐσήμαινε μετ' ἀναλόγου πρὸς τὸν βαθμὸν τίτλου «ἐξοχώτατος», ἐν δὲ τῇ θρησκευτικῇ γλώσσει «ἅγιος», διδόμενος ὅμως μόνον εἰς τοὺς μεγάλους προφήτας (ἐν ἄλλοις εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Μωϋσέα, Δαυὶδ κλπ.), ἀντιστοιχῶν ἐπομένως μᾶλλον πρὸς τὸ πανάγιος, ἀφοῦ διὰ τὸ «ἅγιος» ἦτο καθιερωμένον τὸ «βελῆ» καὶ ὁ πληθυντικὸς τούτου «ἐβλιγιά» (=ἐκ τῶν ἁγίων).

³ Πόλις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

⁴ «Χαλιφέ». τὸ ὄποτον σημαίνει συνήθως γραμματεὺς. Προτιμῶμεν ἐνταῦθα τὸ «εἰς τὴν ὑπηρεσίαν».

⁵ Κατ' ἄλλην γραφὴν «λαῖχῦ», ὅπερ ὅμως φαίνεται ἐσφαλμένον.

⁶ Κατὰ λέξιν: δύτου τῆς θαλάσσης τῆς γραμματικῆς.

εἶναι ἐπίσης τεθαμιμένος ὁ Σεῖχ-ζαδὲ Ἀβδουραχμάν ἐφέντης καὶ ὁ Ἐσσεῖχ Νετζμί ἐφέντης. Εἶη ἐπ' αὐτοὺς ἅπαντας τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ!

Ἐφοῦ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μας ἐθεασάμεθα καὶ τὴν διάσημον αὐτὴν πόλιν τῶν Σερρῶν, μετέβημεν μετὰ πέντε σοφῶν καὶ στενῶν φίλων διὰ τῆς ταχυτέρας ὁδοῦ πρὸς Δ. εἰς τὰ βουνά της καὶ τοὺς καλῶς καλλιεργημένους ἀμπελῶνάς της.

Περιγραφή τοῦ φρουρίου τοῦ Δεμίρ-Χισάρ (Σιδηροκάστρου).

Κτίτορες αὐτοῦ εἶναι οἱ Ἕλληνες (Ροῦμ) βασιλεῖς. Ἐφοῦ δὲ διήλθε τοῦτο διὰ τόσων καὶ τόσων βασιλείων, τέλος τῶ . . . ὁ ἐκ τῶν βεζυρῶν τοῦ Γαζή-Μουράτ Χάν τοῦ Α'... ἐκυρίευσεν αὐτὸ ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἀπίστων Ρωμηῶν. Κατὰ παραφθορὰν ἐκ τοῦ Τιμούρ-Χισάρ¹ τὸ λέγουσιν Ντεμίρ-Χισάρ (Δεμίρ-Χισάρ). Εἶναι βοεβοδαλίκιον (ὑποδιοικήσις) κείμενον εἰς τὸ ἐγιαλέτιον² τῆς Ρούμελης, ἐντὸς τοῦ ἐδάφους τοῦ σαντζακίου Θεσσαλονίκης, ἀποτελοῦν καὶ δικαστικὴν περιφέρειαν καθῆ μὲ μισθοδοσίαν 150 ἄσπρων. Οἱ ἐξ αὐτῆς ἐξαρτώμενοι ναχιέδες (δῆμοι) περιλαμβάνουν . . . εὐήμεροῦντα χωρία. Ἔχει κεχαγιᾶ-γερεῖ τῶν σιπαχιδῶν, σερδάρην (ἀρχηγόν) τῶν γενιτσάρων καὶ ἀστυνόμον. Δὲν ἔχει ὅμως φρούραρχον οὔτε ἄνδρας φρουρᾶς. Τὸ ὄχυρόν της εἶναι τεῖχος ἐκ λίθων, λίαν ἐρυμνόν, σχήματος πενταγώνου, ἐκτισμένον ἐπὶ ὑψηλῆς θέσεως. Ἐντὸς ὅμως τοῦ φρουρίου ψυχὴ ζῶσα δὲν ὑπάρχει. Ὅλοι οἱ κάτοικοι οἰκοῦσιν εἰς τὴν κάτω πόλιν.

Ἐπαινος τοῦ «βάρους» (ἔξω τοῦ φρουρίου τμήματος) τοῦ Δεμίρ-Χισάρ.

Εἶναι ἐν συνόλῳ χίλια ἑξακόσια διώροφοι, λιθόκτιστοι, πέραν καὶ πέραν κεραμοσκεπεῖς, καλῶς διατηρημέναι οἰκίαι. Ἔχει ἐν συνόλῳ ἱερὰ τεμένη, ἐν οἷς καὶ τὸ τζαμίον τοῦ . . . , τὸ τζαμίον τοῦ . . . Ἐκτὸς τούτων μεστζίτια, τεκκέδες δερβισῶν, λουτρῶνας, ἐμπορικὰ χάνια, σουλτανικοὺς (βασιλικοὺς) δρόμους Ἐκ τῶν μουσουλμάνων προκρίτων ἄλλοι μὲν ἀνήκουν εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας, ἄλλοι δὲ εἶναι ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κήπων καὶ ἀμπέλων της εἶναι ἄπειρος καὶ μάλιστα τὰ εἰς τὸ Δεμίρ-Χισάρ αὐτὸ πα-

¹ Ἡ λέξις «ντεμίρ» (σίδηρος) γράφεται τουρκιστὶ «τιμούρ» καὶ προφέρεται «ντεμίρ».

² «Ἐγιαλέτ» ὀνομάζοντο αἱ πρὸ τῆς διαιρέσεως τῆς Τουρκίας εἰς βιλαγιέτια (νομοὺς ἢ γενικὰς διοικήσεις) μεγάλαι διοικητικαὶ μονάδες αὐτῆς (Ρούμελη, Βουλγαρία, Βοσνία κτλ.).

ραγόμενα ῥόδια μὲ μεγάλους κόκκους δὲν ὑπάρχουν εἰς κἀνὲν μέρος τοῦ κόσμου. Εἶναι λίαν εὐχυμα. Εἶναι ὠραιότερα καὶ γλυκύτερα ἀπὸ τὰ ῥόδια τῆς ἐν Περσίᾳ Μπὰν καὶ ἀπὸ τὰ τῆς Οὐρφας, τοῦ Μαράς καὶ τοῦ Νίκσαρ (Νεοκαισαρείας). Τὰ γίγαρτα αὐτῶν εἶναι τόσον μεγάλα ὅσον οἱ κόκκοι τῆς ὀπιοφόρου μήκωνος.

Τὸ Δεμιρ-Χισάρ τοῦτο κεῖται δυτικῶς τῆς πόλεως τῶν Σερρῶν, εἰς ἀπόστασιν ἡμίσεως σταθμοῦ. Καὶ τούτου ὅμως οἱ νεαροὶ καὶ αἱ νεαραὶ εἶναι ἐπιθυμητοί.

Ἐπαινος τῆς θερμοπηγῆς τοῦ Δεμιρ-Χισάρ.

Εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπάρχει ζωοποιὸν ὕδωρ θερμοπηγῆς. Οἱ κάτοικοι τοῦ μέρους ἐκείνου πλειστάκις παρακολουθοῦν τὴν δυσοσμίαν της. Κατ' ἔτος δὲ τὸν Ἰούλιον, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν ἀνθέων, χιλιάδες ἀνθρώπων συναθροίζονται ὑπὸ σκηνὰς καὶ λουόμενοι εἰς τὰ ὕδατα τῆς θερμοπηγῆς θεραπεύουσι τὸ σῶμα. Αἱ δεξαμεναὶ καὶ τὰ κτήρια αὐτῆς εἶναι

Ἐκεῖθεν ἐπανελθόντες εἰς τὴν πόλιν ἐπεσκέφθημεν τὰ

Προσκυνήματα τοῦ Δεμιρ-Χισάρ. (Ἑλ-Μεβλά Ἀβδουλλάχ Τεμαλή)¹ . . .

Διασκεδάσαντες δὲ τρεῖς ἡμέρας εἰς αὐτὸ τὸ Δεμιρ-Χισάρ, ἐφθάσαμεν ἐντὸς 4 ὥρῶν εἰς τὸν σταθμὸν «Σέρεζ».

Λίαν πρῶτ' ἀποχαιρετίσαντες ἐν Σέρραις ὄλους τοὺς φίλους καὶ βαδίσαντες πρὸς Ν. πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιάδος τῶν Σερρῶν, διέβημεν τὴν μεγάλην ξυλίνην γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Δεμιρ-Χισάρ. Ὁ ποταμὸς οὗτος πηγάζει ἐκ Β. ἐκ τῶν ὀρέων τοῦ Σαμακοβίου, τοῦ Ἰστιπ (τῶν Στόβων) καὶ τοῦ Κιουστεντίλ, συγκεντρούμενος δὲ μεταξὺ τῶν Κοτσάνων (Κότσανα) καὶ τῆς Ντουσπέντζα², καὶ διερχόμενος δι' ἑκατοντάδων ὄλων χωρίων καὶ πόλεων, διαρρέει τὰς πεδιάδας αὐτὰς τῶν Σερρῶν καὶ ἐκβάλλει παρὰ τὸ Μπεκλού (ἢ Μπεσικλέρ). Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο διαβαίνουν τὸν ποταμὸν διὰ πλοίων. Συνελόντι δ' εἰπεῖν, ἐγὼ ὁ πτωχὸς διελθὼν τοὺς ποταμοὺς τῆς πεδιάδος τῶν Σερρῶν διὰ τριῶν ξυλίνων γεφυρῶν, ἐφθασα εἰς τὸ χωρίον Δεμιρτζή-κιοϊ³ καὶ εἰς τὸ χωρίον Μπᾶς-κιοϊ⁴. Αὐτὰ εἶναι

¹ Κατ' ἄλλην γραφὴν «Κεμαλή». Ἐδῶ ὑπάρχει κενόν.

² Ὑποθετέον ὅτι ἐνοοεῖ τὴν ἐν Βουλγαρίᾳ σήμερον Ντουπνίτσα (Δουπνίτσα), ὡς ἄλλως τε σημειοῦται εἰς ἄλλο χειρόγραφον.

³ Κατ' ἄλλην γραφὴν Δεμετρέχ (Ντεμετρέχ ;).

⁴ Κατ' ἄλλην γραφὴν Μπᾶς-κιοπρού.

πλέον χωρία τοῦ καζῶ Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖθεν ἐγενόμην εἰς τὸν σταθμὸν «χωρίον Καμπᾶ-Γιάννη» (ἢ Καμπᾶ-γιανί). Εἶναι χωρίον ἀπίστων καὶ ζιαιμέτιον εὐημεροῦν ἐν τῷ δήμῳ Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖθεν ὁδεύσαντες ἐπὶ ὃ ὥρας, ὅτε μὲν πρὸς Ν. ὅτε δὲ πρὸς ΝΑ., κατελύσαμεν εἰς τὸν παρὰ τὴν ὄχθην τῆς λίμνης Γιαῖτζηλάρ

σταθμὸν χωρίου Γιαῖτζηλάρ,

ὅπου καὶ διεσκεδάσαμεν ἐπὶ μίαν νύκτα. Τὸ εὐημεροῦν τοῦτο χωρίον εἶχε 500 οἰκίας, τῶν ὁποίων αἱ ἡμίσειαι εἶναι τῶν ἀπίστων Ρωμηῶν καὶ Βουλγάρων, αἱ δὲ λοιπαὶ τῶν Μουσουλμάνων. Ὅλοι εἶναι ἄνθρωποι ἀθλητικοὶ καὶ τοξόται, διὰ τοῦτο δὲ τὸ χωρίον ὠνομάσθη «Γιαῖτζηλάρ-κοῖ»¹ Εἶναι χωρίον εὐημεροῦν, κείμενον εἰς τὸ πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν μέρος τῆς λίμνης. Ἔχει τζαμίον καὶ μεστζῖτιον (μικρότερον τέμενος) καὶ τινα πρᾶτήρια ὡς καὶ ἓν καλῶς διατηρούμενον χάνιον. Ἡ λίμνη του κεῖται Δ. τῆς Θεσσαλονίκης εἰς ἀπόστασιν μικροτέραν τοῦ ἐνὸς σταθμοῦ. Ταύτης ἡ περιμέτρος εἶναι πέντε μιλλίων. Ἀλλὰ τὸ ὕδωρ της ξηραίνεται ἐνκόλως μὴ ἀνανεούμενον καὶ διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχουν ἐντὸς αὐτῆς πολυχρωμοὶ ἰχθυὲς καὶ τὸν χειμῶνα παντοειδῆ πτηνά, ἔχει ὅμως πολλοὺς μύκακας (μύδια), ὄστρεα καὶ θαλασσινά², τὰ ὁποῖα τρώγουν οἱ ἄπιστοι. Τὸ βάθος αὐτῆς εἶναι δέκα ὀργυιῶν, εἷς τινα ὅμως μέρη κατέρχεται καὶ εἰς ἑπτὰ. Ἀλλά, κελεύσει Θεοῦ, τοῦ ἀϊδίου πλάστου τῶν πάντων, εἰς τὰς ὄχθας τῆς ἀλμυρᾶς ταύτης λίμνης παράγεται γλυκύτατον ἄλας. Τοῦτο δίδεται εἰς τὰ πρόβατα, τοὺς ἵππους καὶ ἄλλα κτήνη, τὰ ὁποῖα οὕτω παχύνον-

¹ Μήπως εἶναι τὸ Ἄιτζηλάρ; Ἡ λέξις «γιαῖτζη» παράγεται ἐκ τοῦ «γιαῖ», τὸ ὁποῖον σημαίνει «τόξον» (καὶ ἐλατήριον ἀμάξης), ἐπομένως «γιαῖτζη» = τοξότης (ἄν καὶ ἡ λέξις «γιαῖτζη» δὲν ὑπάρχει εἰς τὰ τουρκικὰ λεξικά). Σημειωτέον, ὅτι χωρίον Γιαῖτζηλάρ δὲν εὐρίσκομεν εἰς τοὺς χάρτας. Ὑπάρχει ὅμως ἐν τῇ ὑποδιοικήσει Λαγκαδᾶ, ἐπὶ τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν ὁδοῦ, χωρίον Ἄιτζηλάρ, φερόμενον σήμερον ἐπισήμως ὡς συνοικισμὸς ἀνήκων εἰς τὸ χωρίον Μπαῖράμ-δερε-Μαχαλάδες τῆς ὑποδιοικήσεως Λαγκαδᾶ. Ἄιτζηλάρ σημαίνει τουρκιστὶ «ἄρκουδιάραι», (ἐκ τοῦ αἰ = ἄρκιος). Ἐνδέχεται νὰ παρέφθειραν ἄλλοι οἱ Βούλγαροι τὸ «Γιαῖτζηλάρ» εἰς «Ἄιτζηλάρ», μὴ δυνάμενοι ὡς γνωστὸν νὰ προφέρουν τὸ «γι» εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν λέξεων (λέγουν π. χ. «Ἰλδίτζ» ἀντὶ «Γιλδίτζ»). Ἀλλὰ τὸ «Ἄιτζηλάρ» κεῖται ἀνατολικῶς τῆς Θεσσαλονίκης. Τοῦτο ὅμως οὐδὲν σημαίνει, διότι εἶδομεν ὅτι ὁ Ἐβλιά, ὁ θεωρούμενος καὶ ὡς καλὸς γεωγράφος, πλανᾶται συχνὰ εἰς τὰ Α. ἢ Δ., Β. ἢ Ν.

² Ὁ Ἐβλιά γράφει «ντριᾶ-μποτζεγι» (κυριολεκτικῶς: θαλάσσια ἔντομα). Ἄγνωστον ὅμως ἐὰν ἐννοεῖ τοὺς ἀστακοὺς, τῶν ὁποίων ἐν εἶδος καλεῖται «μποτζεκ» ἢ ἄλλα θαλασσινά.

ται. Εἰς ὁλόκληρον τὸν καζᾶν Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὰ ἔξω τούτου χωρία καὶ πόλεις τὸ ἄλας πηγαίνει ἀπὸ ἐδῶ, παραγόμενον ἀφθόνως.

Ἐκκινήσας ἐκεῖθεν καὶ πορευθεὶς πρὸς Α., ἔφθασα εἰς τὰ χωρία Γκιουβέξ (ἴσως Γκιουβέζνα), Βοϊβοδαλῆ, Ἐκινὸ καὶ Λενίτ, καὶ ταῦτα ὑπαγόμενα εἰς τὸν καζᾶν Θεσσαλονίκης· διεληθὸν δὲ ταῦτα ἐντὸς 6 ὥρῶν¹ καὶ τραπεὶς πρὸς Ν., ἔφθασα εἰς Θεσσαλονίκην.

¹ Ἐπεταὶ συνέχεια.

Ν. ΜΟΣΧΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Κατ' ἄλλο χειρόγραφον «4 ὥρῶν».